

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

”Että jotain aukenisi”

Voimaa linssin läpi lastensuojelun perhetyössä

Hanna-Kaisa Vasama

Elina Vettenranta

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

VASAMA, HANNA-KAISA & VETTENRANTA, ELINA:

”Että jotain aukenisi”

Voimaa linssin läpi lastensuojelun perhetyössä

Opinnäytetyö 76 sivua, joista liitteitä 5 sivua

Toukokuu 2016

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää voimauttavan valokuvan projektiin osallistuneiden työntekijöiden ja perheiden kokemuksia prosessista. Tavoitteena oli tutkia, millaiseksi menetelmän käyttö muotoutuu lastensuojelun perhetyön projektissa. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä erään lastensuojelun erityisyksikön kanssa. Voimauttavan valokuvan menetelmän lisäksi opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan lastensuojelun perhetyötä, taidelähtöisiä menetelmiä sekä dialogisuutta.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisesti. Aineistoa kerättiin osallistuvalla havainnoinnilla projektin eri vaiheissa. Lisäksi projektissa mukana olleet neljä työntekijää sekä neljä nuorta perheineen haastateltiin. Perheenjäsenet valikoituivat mukaan prosessiin yksiköön sijoitettujen nuorten omien toiveiden perusteella. Haastattelut toteutettiin teema-haastatteluina sekä projektin alku- että loppuvaiheessa keväällä ja syksyllä 2015. Haastattelut analysoitiin aineistolähtöisesti ja niiden antia täydennettiin havaintomuistiinpanoilla.

Prosessiin osallistuneiden kokemukset voimauttavan valokuvan projektista olivat myönteisiä, ja projekti muotoutui monitasoisesti vaikuttavaksi. Tuloksista keskeisiksi nousivat arvostavaan kohtaamiseen liittyvät löydöt, joihin kytkeytyy olennaisesti hyväksytyksi tuleminen. Osallistujien kokemusten mukaan voimauttavan valokuvan prosessi oli merkityksellinen sekä henkilökohtaisella että vuorovaikutussuhteiden tasolla. Työntekijät kuvasivat projektin muuttaneen suhdetta omaan työotteeseensa. Perheiden kokemuksissa keskeisiksi nousivat sekä itsearvostus että hyväksytyksi tuleminen.

Projektista saadut kokemukset vahvistavat, että voimauttavan valokuvan kaltaiset taidelähtöiset menetelmät ovat monipuolisesti hyödynnettävissä lastensuojelun perhetyössä. Työotteen juurruttamisen ja jatkuvuuden näkökulmasta vastaavia projekteja olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa säännöllisesti.

Asiasanat: voimauttava valokuva, lastensuojelun perhetyö, dialogisuus, taidelähtöiset menetelmät

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

VASAMA, HANNA-KAISA & VETTENRANTA, ELINA:
“So that something would open up”
Empowerment through a Lens in the Context of Family Work in Child Welfare

Bachelor's thesis 76 pages, appendices 5 pages
May 2016

The purpose of this thesis was to study the experiences of families and workers who participated in the empowering photography project. The aim was to look into the process concerned to see how the method applies for the context of family work in child welfare. The thesis was carried out in co-operation with a special unit within child welfare. The theory part consisted of the method of empowering photography and other art-based methods, family work and dialogue.

This thesis used qualitative research methods, and the data were collected through participation, observation and interviewing the four workers and the four adolescents and their families who participated in the project. The participating adolescents selected which family members would be involved. The interviews were carried out as thematic interviews, both at the beginning and at the end of the project from spring to autumn of 2015. The interview data were analyzed through qualitative content analysis. The observation notes were also used to supplement the interview results.

The experiences of the participants in the empowering photography project were positive and the project was influential in multiple ways. Respectful encounters and feeling accepted were central findings in this study. According to the experiences of the participants, the process of the empowering photography was significant both individually and through interactions with others. The workers expressed that the project influenced the way they approached their work. The families felt that they were accepted and gained self-confidence. Based on this study, it seems that art-based methods can be utilized in various ways in the field of child welfare. These findings are encouraging and it is suggested that such projects be continued on a regular basis in order to incorporate this new approach to work.

Key words: empowering photography, family work in child welfare, dialogue, art-based methods

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	8
2.1	Aikaisemmat tutkimukset ja aiheen nykytila.....	8
2.2	Yhteistyötaho ja tutkimuskohde	11
2.3	Tarkoitus ja tutkimuskysymykset	12
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	13
3.1	Lastensuojelun perhetyön konteksti.....	13
3.1.1	Perhetyön yleiskuva	13
3.1.2	Mitä on sijaishuolto?	14
3.1.3	Lastensuojelun perhetyön jäljillä	14
3.2	Taidelähtöiset menetelmät	15
3.3	Voimauttava valokuva	17
3.3.1	Menetelmän perusideat	18
3.3.2	Eettiset periaatteet	19
3.3.3	Yhteys itsen ja toiseen.....	20
3.4	Dialogisuus	21
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	24
4.1	Laadullinen tutkimus	24
4.1.1	Osallistuva havainnointi.....	25
4.1.2	Teemahaastattelu.....	26
4.2	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	26
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	28
5.1	Prosessin vaiheet.....	28
5.2	Havainnot prosessin eri vaiheissa	29
5.2.1	Kevään työpajat.....	30
5.2.2	Kesän leiri	33
5.2.3	Kuvien katselutyöpaja ja näyttely	35
5.3	Haastattelut	36
5.3.1	Perheiden haastattelut.....	37
5.3.2	Työntekijöiden haastattelut	39
5.4	Aineiston analyysin toteuttaminen.....	40
5.4.1	Perheiden haastatteluiden analyysi	40
5.4.2	Työntekijöiden haastattelun analyysi.....	41
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	44
6.1	Perheiden kokemukset	44
6.2	Työntekijöiden kokemukset.....	48

6.2.1 Käytännöt	49
6.2.2 Vuorovaikutus	51
6.2.3 Roolit.....	52
6.3 Prosessien monitasoisuus.....	55
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
8 POHDINTA.....	59
8.1 Eettisyys ja luotettavuus	59
8.2 Voimauttavan valokuvan reflektiivinen prosessi.....	62
8.3 Jatkotutkimus ja kehittäminen	65
LÄHTEET	67
LIITTEET	71
Liite 1. Sisällön analyysi	71
Liite 2. Lupakirje	73
Liite 3. SWOT-analyysi	74
Liite 4. Kollaasi: Hanna-Kaisa	75
Liite 5. Kollaasi: Elina.....	76

1 JOHDANTO

Lastensuojelu on laaja-alaista ja yhteiskunnallisesti merkittävää työtä, joka sitoutuu universaaleihin sopimuksiin sekä paikallisiin järjestelmiin. Se on haastavaa ja moniulotteista toimintaa, joka kytkeytyy myös arvosidonnaisiin ratkaisuihin. Lastensuojelun laatusuosituksessa kiinnitetään huomiota muun muassa asiakkaan ihmisarvoon, vuorovaikutukseen sekä ammattilaisten työn laatuun. Lastensuojelutyössä on huomioitava toisaalta lapsen oikeus äärimmäiseen suojeluun, toisaalta oikeus itsensä ilmaisemiseen ja näkyväksi tekemiseen (Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014; Känkänen 2013, 103).

Lastensuojelulain (2007) 4 §:ssä määritellään lastensuojelun keskeiset periaatteet. Lisäksi lain 54 § säätelee erikseen yhteydenpidosta biologiseen perheeseen. Toteutettaessa lastensuojelua on huomioitava muun muassa ihmissuhteet ja niiden jatkuvuus sekä mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen omissa asioissa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelulle on laadittu laajamittainen toteuttamissuunnitelma vuosille 2014–2019. Tuona aikana toteutettavaksi on suunniteltu muun muassa lastensuojelun asiakasprosessin käytäntöjen kehittäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 29.)

Marjatta Bardy (2013) luonnehtii lastensuojelua lapsikeskeiseksi ja perhelähtöiseksi. Sekä perhettä että lapsen oikeuksia kunnioittaen voidaan lastensuojelun tavoitteeksi määritellä sekä lapsen tai nuoren että perheen tukeminen myönteiseen muutokseen (Bardy 2013, 73, 138). Möllerin (2005) mukaan lapsilähtöisyys tavoittelee lapsen voimaantumista. Tavoitteen toteutuminen edellyttää työntekijältä vastuun ottamista vuorovaikutuksesta. Käytännössä työntekijän tulee omaa toimintaansa reflektoiden kysyä itseltään, mitä lapsi saa kohtaamisesta itsellensä. (Koponen & Linna 2014, 18–19, 34; Möller 2005.) Lastensuojelutyössä on lukuisia tilanteita, joissa arkitodellisuus ja inhimillinen kokeminen ovat keskiössä. Pösö (2007) viittaa Erosen ja Laakson ajatuksiin esittäessään, että tutkimuksessa on käsitelty verrattain vähän ammatillisen ja ei-amatillisen osaamisen limitteisyttä. (Eronen & Laakso 2006; Pösö 2007, 69; Bardy 2009.) Känkänen kuvaa ammatillisen ja henkilökohtaisen elämän sidoksisuuden esiintuloa esimerkiksi työpaikoissa, joissa on dialoginen ja kokemuksellinen ote (Känkänen 2013, 108).

Känkänen (2013) nimeää kontrollin ja tuen suhteen yhdeksi auttamistyön ristiriidoista. Suhteissa olo ja sosiaaliset prosessit ovat keskeisiä kysymyksiä lastensuojeluun liittyvässä tutkimuksessa. (Känkänen 2013, 90, 103; Pyhäjoki 2005, 75.) Monimutkaisten ongelmien työstäminen edellyttää paitsi vapautta myös uusien toimintatapojen etsimistä. Itseohjautuvien projektien kautta ihmisten toimintaan on mahdollista vaikuttaa ilman suoranaista puuttumista tai pakottamista. Rajoittamisen sijaan pyritään luomaan mahdollisuuksia. Taidelähtöiset menetelmät ovat yksi reitti tarkastella sekä toimintatapoja että nähdäksi tulemisen toteutumista. (Vuori & Nätkin 2007, 35; Känkänen 2013, 118.)

Miina Savolaisen luoma voimauttavan valokuvan menetelmä kasvoi ja kehittyi alun perin lastensuojelun tarpeiden sisältä. 2000-luvun alusta alkaen eri alojen ammattilaiset ovat hyödyntäneet menetelmää laajemminkin moninaisissa yhteyksissä: muun muassa perheissä, työyhteisöissä, asiakas- ja potilastyössä, kuntoutuksessa, varhaiskasvatuksessa tai oppilaitoksissa. Menetelmässä työstetään tunne- tai vuorovaikutussuhteisiin liittyviä asioita valokuvan keinoin (Savolainen 2015, 2; Halkola, Mannermaa, Koffert & Koulu 2009, 211.)

Kiinnostuimme menetelmästä vuonna 2013 voimauttavan valokuvan kurssilla, jossa työskentelimme myös perhekuvan ja läheissuhteiden äärellä. Toimiessamme lastensuojelussa ja varhaiskasvatuksessa olemme kiinnittäneet huomiota kohtaamisen haasteisiin. Savolaisen (2015) televisiosarja ”Valokuvan voimaa” viritti edelleen ajatuksia voimauttavan valokuvan eettisen ja toiminnallisen työotteen mahdollisuuksista koko perheen tukemisessa. Opinnäytetyöprosessin myötä aloimme pohtia, voisiko taidelähtöisten työmenetelmien avulla tavoittaa ja tukea perheitä erityisesti sellaisissa tarpeissa tai tilanteissa, joissa asioiden sanallinen työstäminen ei palvele. Savolaisen (2008) mukaan valokuva ei edellytä sanallista taitoa tarkastella omaa minää tai analysoida elämää. Kuva puhuu, vaikka sanat eivät riittäisi tai niitä ei löytyisi. (Lehtonen 2008, 166; Savolainen 2008.)

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan voimauttavan valokuvan projektin muotoutumista lastensuojelun perhetyön sisällä sekä prosessiin osallistuneiden työntekijöiden että perheiden kokemusten pohjalta. Alkuvaiheessa kartoitettuja odotuksia peilataan osallistujien kokemuksiin projektin päätyttyä. Pyrimme selvittämään, mitä merkityksiä tai näkökulmia ammattilaiset ja asiakkaat liittivät sekä projektikokonaisuuteen että siihen liittyvään prosessiin. Tarkastelussa oli myös, miten dialogisuus näyttäytyy osana tutkittavaa projektia ja kuinka se kytkeytyy taidelähtöisten menetelmien viitekehykseen.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

2.1 Aikaisemmat tutkimukset ja aiheen nykytila

Lasten ja perheiden palvelut elävät murroksessa ja hakevat uutta muotoa. Hallituksen ajama, lasten ja perheiden palveluiden muutosohjelma LAPE toteuttaa myös lastensuojelupalveluiden uudistusta. Hankkeen muutostavoitteet ovat muun muassa palveluiden lapsi- ja perhelähtöisyyden ja vaikuttavuuden parantaminen nykyiseen verrattuna. Ohjelman on määrä toteutua pääasiassa vuosina 2017–2018 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016). Lisäksi keväällä 2014 julkaistiin lastensuojelun laatusuositus (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4), jossa kiinnitetään huomiota muun muassa eettisyyteen ja osallisuuteen (Lavikainen ym. 2014.) Hankkeisiin peilaten voidaan pohtia taidelähtöisten menetelmien soveltamismahdollisuuksia sekä etsiä tai tuottaa välineitä ihmisarvon, vuorovaikutuksen ja työn laatua edistävän toiminnan vahvistamiseksi.

Päivi Känkäsen mukaan 1990-luvulla nousi usko taiteen merkitykseen osana arjen käytäntöjä. Samalla on annettu tunnustusta taiteen käytölle sen hyvää tekevien ja terapeuttisten vaikutusten vuoksi. (Känkänen 2013, 66.) Marjatta Bardy kuvaa lasten ja nuorten läheissuhteiden kirjoa moninaiseksi ja alleviivaa, että ihmissuhteisiin liittyy aina monimutkaisia tunteita. Anne Kaatran (2008) kanssa käytyyn keskusteluun viitaten Bardy esittää, että palveluiden ja toimenpiteiden kohdistaminen eivät riitä, vaan lastensuojelussa tarvitaan myös erityisiä luovia keinoja lasten ja vanhempien välisten suhteiden sekä niihin liittyvän vuorovaikutuksen tukemiseksi. (Bardy 2013, 74; Kaatra 2008.)

Taiteen ja kulttuuritoiminnan vaikutuksia ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin on lähesetty terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella 1990-luvulta lähtien. Monenlaisia tutkimus- ja kehittämishankkeita on toteutettu hyvinvointialan ammattilaisten, tutkijoiden ja taiteilijoiden yhteistyönä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.) Miina Savolainen (2015) esittää, että tutkimusnäyttö esimerkiksi kaksikymmentä vuotta eri tavoin sovelletusta voimauttavan valokuvan menetelmästä on vasta muotoutumassa. Näyttö menetelmän toivuudesta on paljolti kokemuksiin perustuvaa. Erillisten projektien lisäksi menetelmää sovelletaan syventävänä osana päivittäistä perustyötä: työtettä ja työmuotoja. (Savolainen 2015, 2, 6.) Suomalaisessa lastensuojelussa taidelähtöinen toiminta on pääasiassa projektimuotoista. Taidelähtöiset projektit ovat usein yksittäisten tekijöiden kautta ohjautuneita, ja näin ollen ne saavat käyttövoimansa asialle intohimoisesti omistautuneista toimijoista.

Vielä toistaiseksi on tehty verrattain vähän tutkimusta taiteen roolista sosiaalityössä. (Koponen ym. 2014, 59.)

Keskeiseksi lähteeksi omassa työssämme nousi Päivi Känkäsen (2013) väitöskirja ”Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa”, jonka tutkimusaineisto on kerätty pääosin valtion koulukodeissa toteutetuissa taidepainotteisissa hankkeissa. Känkänen on tutkinut taidelähtöisten menetelmien soveltuvuutta lastensuojeluun. Väitöskirjassa selvitetään, mitä taideperustaisten tutkimuskäytäntöjen avulla tavoitetaan eri ammattikuntien välisissä kohtaamisissa. Huomioitavaa on myös lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen vastavuoroisuus, dialogisuus ja tilananto. Tarkastelussa on myös lastensuojelussa työskentelevien aikuisten ammatillisen ja henkilökohtaisen roolin suhde. Aineisto on kerätty kahdessa Suomen Akatemian tutkimusohjelmien puitteissa toteutetuissa hankkeissa. Tutkimus osoittaa, että lastensuojelussa on paikka myös niin sanotulle ”kontrollista vapaalle tilalle” vastapainoksi sen laitosmaailmaisille piirteille. (Känkänen 2013.)

Perhehoitoliiton Keinuhankkeessa (2011–2014) tavoiteltiin taidelähtöisten menetelmien juurruttamista lastensuojelun perhehoidon perheyhteisöihin. Hankkeen vuorovaikutukselliset yhteisötaide- ja yhteistoiminnot tapahtuivat ryhmissä ja leireillä. (Koponen ym. 2014.) Viittaamme hankkeeseen opinnäytetyössämme, jotta voisimme konkreettisesti avata moninaisten taidelähtöisten menetelmien sovelluksia sijoitettujen lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä työssä. Lisäksi Keinun kaltaiset, Raha-automaattiyhdistyksen tukemat pitkäaikaishankkeet viestivät osaltaan voimaannuttavien taidemenetelmien ajankohtaisuudesta sosiaali- ja terveysalan kehittämistyössä.

Myös joitakin ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä on tehty taidelähtöisiin menetelmiin ja erityisesti valokuvatyöskentelyyn liittyen. Viittaamme muutamaan oman työme kanssa keskustelemaan, taidelähtöistä toimintaa, voimaantumista tai valokuvaa käsittelevään sosiaalialan opinnäytetyöhön. Monesti taidelähtöisten, luovien tai toiminnallisten menetelmien yhteydessä viitattu voimaantumisen käsite¹ vaikuttaisi olevan jokseenkin ajankohtainen sosiaali- ja terveysalalla ja laajemmin.

¹ Voimaantumisen käsite kytkeytyy Juha Siitosen hahmottelemaan voimaantumisteoriaan. Teoreettista viitekehystä kehitetään edelleen. Termi esiintyy erilaisissa asiayhteyksissä: muun muassa projekteissa, hankkeissa sekä perustyöhön kytkeytyvissä kehittämistehtävissä. (Siitonen 1999. Oulun opettajakouluutuslaitos.)

Elina Purhonen ja Johanna Raivio (2013) toteuttivat opinnäytetyönään toiminnallisen tutkimuksen ”Lapsen itsetunnon tukeminen tarinallisilla menetelmillä”: Havainnot toiminnallisesta ryhmästä. Tutkimus tehtiin tarinapiirin kautta yhteistyössä Omaiset mielenterveyshuollon tukena Tampere ry:n kanssa. Tarinallisina menetelminä he käyttivät kirjallisuusterapeuttisia keinoja sekä voimauttavaa valokuvausta. Työ käsittelee lasten kokemuksia omasta arvostaan ja merkityksestään. Lisäksi siinä selvitetään, miten ryhmä tuki lasten selviytymistä ja suoriutumista. Merkittäviksi kokemuksiksi nousivat tarinapiiriin kuulumisen sekä henkilökohtaisen huomion saaminen. Tutkimustulosten mukaan tarinalliset menetelmät tukevat itsetunnon osa-alueita monipuolisesti ja toimivat oman tarinan hahmottamisen tukena. Tarinallisuuden kautta lapsi voi tutkia omia kokemuksiaan ja saada uusia näkökulmia. Opinnäytetyössä todetaan, että tarinalliset menetelmät sopivat muun muassa osaksi perheiden tukemista. (Purhonen & Raivio 2013.)

Heidi Kiviranta ja Maritza Rautanen (2014) käyttivät valokuvatyöskentelyä opinnäytetyössään: ”Ehkä varmuutta siihen, että ettii niitä omia hyviä puoliaan ja sitten oikeesti niinku uskaltaa tavallaan toteuttaa niitä unelmia” Valokuvatyöskentelyä lastensuojelun avohuollossa. Työssä tutkittavina ilmiöinä olivat tulevaisuuden suunnitelmien selkeytyminen ja minäkuvan vahvistuminen. Tutkittavassa ryhmässä oli mukana kahdeksan 14–17 -vuotiasta nuorta. He kokoontuivat seitsemän kertaa erilaisten taidelähtöisten menetelmien äärelle, joissa pääpaino oli valokuvatyöskentelyssä. Työskentely osoittautui tehokkaaksi nuorten kanssa. Osallistujat kertoivat saaneensa selkeyttä ja vahvistusta tulevaisuuden suunnitelmiin ja oppineensa pitämään itsestään enemmän. Kivirannan ja Rautasen mukaan valokuvatyöskentelyä voisi hyödyntää nykyistä enemmän lastensuojelussa. (Rautanen & Kiviranta 2014.)

Jenna Tyrväinen (2015) toteutti voimauttavan valokuvan prosessin opinnäytetyössään ”Voimauttava valokuvaus transnuoren minäkuvan tukena”. Työssä tarkastellaan voimauttavan valokuvan käyttöä yksilöllisenä prosessina. Opinnäytetyön polttopiste on nuoren subjektiivisissa kokemuksissa, joita tarkasteltiin keskusteluiden, päiväkirjatyöskentelyn sekä osallistuvan havainnoinnin avulla. Tämän nuoren tapauksessa voimauttavan valokuvan menetelmä osoittautui sovellettavaksi muun muassa voimavarojen vahvistamiseen sekä nähdyksi tulemisen ja selviytymisen tukemiseen. (Tyrväinen 2015.)

Tässä osiossa esitellyt kehitysohjelmat, väitöskirjat, opinnäytetyöt, lastensuojelua koskevat uudistukset viestivät osaltaan luovien ja taidelähtöisten menetelmien monimuotoisesta käytöstä ja ajankohtaisuudesta. Sosiaalialan asiakastyössä dialogisia ja voimauttavia lähestymistapoja tutkitaan muun muassa erilaisten hanke- ja projektitoimintojen sisällä. Lainsäädäntö, laatusuositukset ja tutkimustyö ohjaavat omalta osaltaan lastensuojelutyön organisoitumista ja kehitystrendejä. Pyrimme opinnäytetyössämme tarkastelemaan lastensuojelun perhetyöhön sijoittuvaa luovaa projektitoimintaa kokonaisvaltaisesti siten, että prosessissa osallisena olevien osapuolten näkökulmat tulisivat esiin mahdollisimman moniäänisesti.

2.2 Yhteistyötaho ja tutkimuskohde

Opinnäytetyömme toteutui kiinteässä yhteistyössä pitkäaikaisesti sijoitetuille nuorille suunnatun lastensuojeluyksikön kanssa. Yhteistyökumppani järjesti toiminnallisen voimauttavan valokuvauksen projektin perhetyön viitekehyksessä. Heidän lähtökohtansa olivat perhetyön syventämisessä sekä kasvatuskumppanuuden tukemisessä. Tavoitteena oli vahvistaa perheen omaa tarinaa ja siitä nousevia voimavaroja. Tehtävämme oli projektiin osallistumisen myötä tutkia ja tehdä näkyväksi prosessien sisäistä maailmaa.

Opinnäytetyömme lähti käyntiin lastensuojeluyksikön tarpeesta pilotoida perhevalokuvauksen projekti, jossa toimintaa kehitetään luovien menetelmien kautta. Haastatteleamalla osallistujat alussa ja lopussa selvitimme, miten prosessin eri osapuolet sen kokivat ja mitä merkityksiä he siihen liittivät. Aineistosta esiin tulleita teemoja peilasimme teoreettisen viitekehysten valossa. Projekti oli irrallinen yksikön muusta arjesta. Mukana oli vain neljä työntekijää ja pääosa toteutuksesta tapahtui yksikön tilojen ulkopuolella.

Alkuajatuksena oli dokumentoida projekti kokonaisuudessaan käytännöllisen oppaan muotoon. Neuvotteluiden myötä sovimme kuitenkin, että erillistä opasta ei tehdä. Sen sijaan työelämäyhteydessä voidaan hyödyntää opinnäytetyötämme kokonaisuudessaan. Tehtävämme oli sekä kuvata prosessia että osallistua toimintaan sen teoreettista perustaa rakentaen. Näin ollen myös kehittämistyötä tehtiin suorassa työelämäyhteydessä.

2.3 Tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tehtiin laadullisella tutkimusotteella ja sidoksissa toimintaan. Työmme tarkoitus oli selvittää ja ilmentää, millaiseksi voimauttavan valokuvan käyttö muotoutuu sovellettaessa sitä lastensuojelun perhetyön projektissa. Työmme keskittyi sekä projektin toteutukseen ja muotoon että siihen liittyviin kokemussisältöihin. Tuotimme projektista prosessikuvauksen, joka tarkastelee toiminnan toteutumista, siihen liittyviä työtapoja ja tavoitteita teoreettisen viitekehyyksen heijastaen. Lisäksi pohdimme työntekijöiden roolia asiakassuhteissa. Sekä työelämätaho että me tutkijoina kiinnostuimme menetelmän mahdollisuuksista tuoda esiin perhesuhteita, voimavaroja sekä arvostavaa kohtaamista lastensuojelun kontekstissa - sekä siitä riippumatta.

Tätä opinnäytetyötä ohjasivat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten perheet kokevat projektin?
2. Miten työntekijät kokivat projektin?
3. Millaiseksi voimauttava valokuvatyöskentely muotoutuu lastensuojelun perhetyön projektissa?

Ensimmäisen ja toisen kysymyksen avulla pyrimme tavoittamaan mahdollisimman avoimesti ja moniäänisesti projektin osapuolten kokemuksia projektista - sekä peilata niitä toisiinsa nähden. Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoitus on kuvailla, täydentää ja vetää yhteen edeltävien kysymysten kautta kerättyjä kokemuksia. Näin pyrimme syventämään käsitystä siitä, mitä merkityksiä osallistujat antoivat projektille. Samalla pyrimme havainnollistamaan paremmin sekä yleiskuvaa että toteutuksen toiminnallista rakennetta. Kaikkien kolmen kysymysten avulla toivomme saavamme tietoa siitä, mitä projekti oli käytännössä ja kokemuksellisesti; mitä se edellytti ja mitä siitä sai itselle.

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Lastensuojelun perhetyön konteksti

Opinnäytetyössämme tutkimme voimauttavan valokuvan projektia lastensuojelun perhetyön ja sijaishuollon sisällä. Asiayhteyden selventämiseksi määrittelemme tässä luvussa, mitä perhetyöllä, sijaishuollolla sekä lastensuojelun perhetyöllä tarkoitetaan. Vaikka tutkimuksemme keskiössä ovat taidelähtöiset menetelmät ja dialogisuus, on olennaista avata alkuun perhetyön ja sijaishuollon käsitteitä. Sen jälkeen pyrimme paikantamaan tutkittavan projektin tarkempaan kontekstiinsa avaamalla lastensuojelun perhetyön käsitettä.

Seuraavassa osiossa pyrimme ensin lyhyesti määrittelemään perhetyötä yleisellä tasolla, perheiden parissa tehtävän työn toteutustavasta- tai paikasta riippumatta. Tämän jälkeen hahmottelemme lastensuojelun perhetyön erityispiirteitä. Koska opinnäytetyön kohteena oleva projekti sijoittui lastensuojelun sijaishuoltoon, koemme tärkeäksi tarkastella lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuvan perhetyön luonnetta pääpiirteittäin.

3.1.1 Perhetyön yleiskuva

Perhetyö voidaan käsittää monella tavalla, vaikka usein siitä puhuttaessa viitataan lastensuojelussa tapahtuvaan perhetyöhön, jota ohjaa huoli asiakkaana olevasta lapsesta tai nuoresta ja hänen perheestään (Reijonen 2005, 10). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee perhetyön sosiaalihuoltolain mukaiseksi palveluksi, jonka saaminen ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Perhetyö voidaan ymmärtää myös ammatilliseksi työksi, joka on suunnattu perheen jäsenille yhdessä tai erikseen. Myös sosiaalihuoltolaki (2014) 18 § määrittää perhetyön olevan sekä asiakkaan että hänen perheensä hyvinvoinnin tarpeenmukaista tukemista. Se voi olla esimerkiksi voimavarojen tai vuorovaikutuksen tavoitteellista vahvistamista. (Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos 2016; Sosiaali- ja terveysministeriö 2014; Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 12.)

Perheiden kanssa tehtävä työ on kytköksissä kaikkiin lastensuojeluprosessin vaiheisiin (Heino 2008, 44–45). Karkeasti jaoteltuna se voi olla luonteeltaan joko ennaltaehkäisevää tai korjaavaa yksilö- tai ryhmämuotoista toimintaa, tukea tai ohjausta. Metodina se voi

olla esimerkiksi intensiivistä tai toiminnallista (Heino 2008, 44). Kotiin vietävien palvelujen lisäksi perhetyötä voidaan toteuttaa monimuotoisesti myös maallikoiden voimin (Nätkin & Vuori 2007, 7). Perhetyöllä on yhteyksiä eri sektoreilla: muun muassa sosiaalitoimessa, varhaiskasvatuksessa- ja päivähoitossa, lastensuojelulaitoksessa, perhekeskuksessa tai muussa perheen toimintaympäristössä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016; Tampereen kaupunki 2016; Alila 2012.) Toisaalta myös yksittäisen työntekijän perhekeskeisen työtteen voidaan ymmärtää olevan perhetyötä (Uusimäki 2005, 34).

3.1.2 Mitä on sijaishuolto?

Sijaishuollolla käsitetään sijoitetun tai huostaan otetun lapsen hoitoa ja kasvatusta, joka järjestetään oman kodin ulkopuolella. Kiireellisesti sijoitetun, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sijoitetun tai huostaan otetun lapsen sijaishuolto on muodoltaan tavallisesti joko perhe- tai laitoshuolto. Sijaishuolto tapahtuu lastenkodissa, lastensuojelulaitoksessa, perhehoidossa, ammatillisessa perhekodeissa tai muussa lapselle parhaiten sopivassa paikassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016). Tampereen kaupungin sijaishuoltoa järjestetään perhetukikeskuksissa, sijaisperheissä, perhekodeissa tai tarvittaessa muissa ulkopuolisissa lastensuojelulaitoksissa (Tampereen kaupunki 2016).

Huostaanotto ja sijoitus biologisen perheen ulkopuolelle ovat viimesijaisia ratkaisuja, jotka tulevat kyseeseen vain avohuollon tukitoimien ollessa riittämättömiä (Ylöjärven kaupunki 2016). Tarja Pösön (2007) mukaan lastensuojelu käsittää paitsi lapsille ja perheille kohdennettuja palveluita, myös vanhemmuuteen ja perhesuhteisiin puuttumista erilaisissa riskitilanteissa (Pösö 2007, 65–67). Myös Mikko Reijonen viittaa Pösön (1997) määritelmään kuvaillessaan lastensuojelua laaja-alaisina ja monitasoisina prosesseina (Reijonen 2005, 8).

3.1.3 Lastensuojelun perhetyön jäljillä

Lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella, hänen perheellään tai perheenjäsenillään on oikeus saada sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä tai lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä. Lastensuojelun perhetyötä ohjaavat lastensuojelulain edellyttämät

lapsi- ja perhekohtaiset tehtävät (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016; Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.) Tämä vaatii lasten edun turvaamista yhteistyössä koko perheen kanssa. Reijoseen (2005) sekä Heinoon, Bergiin & Hurtigiin (2000) viitaten; lastensuojelun perhetyön kohteena ovat perheet, joilla on lyhyt- tai pitkäaikainen asiakkuus lastensuojelussa. Tukea kohdistetaan eri tavoin: tilapäisesti tai pitkäjänteisesti. Perhetyö saattaa olla lastensuojelullisin perustein tehty väliintulo, jolloin palveluun ohjaututaan sosiaalityöntekijän kautta. Se voi olla yhteydessä kriiseihin - tai muulla tavoin korjaavaa ja kuntouttavaa. (Ylöjärven kaupunki 2016; Reijonen 2005, 10, Uusimäki 2005, 31).

Tehostettu perhetyö on avohuollon tukitoimi, jota saa sitä tarvitseva perhe kokonaisvaltaisesti. Näin ollen työtä tehdään koko perheen kanssa, ja se on usein muutokseen tähtäävää. Kriisitilanteessa tuki on intensiivistä. (Tampereen kaupunki 2016.) Kokonaisuudessaan lastensuojelun perhetyö on hyvin monitahoisesti järjestäytyneitä toimintaa, jonka tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi perheen sisäiseen dynamiikkaan, vuorovaikutukseen, vanhemmuuden vahvistamiseen, sekä kotiutumisen tai itsenäistymisen tukemiseen. (Reijonen 2005, 9-11; Kettunen, Ihalainen & Heikkinen 2001.)

Lastensuojelun perhetyössä lasta tai nuorta tuetaan intensiivisesti perhekokonaisuus, lähiyhteisöt ja verkostot huomioon ottaen. Tarja Heinin, Kristiina Bergin ja Johanna Hurtigin (2000) selvityksen mukaan perhetyön ammatilliset käytännöt ovat moninaisia ja monitahoisia. (Reijonen 2005, 8-10.) Perhetyö hakee muotoaan muun muassa sen perusteella, kenen kanssa kulloinkin työskennellään. Useimmiten lastensuojelutyön keskiössä on lapsi tai nuori itse. Toisinaan tavoitellaan mukaan myös vanhempia, sisaruksia tai laajemmin lapsen muuta verkostoa. (Vuori & Nätkin 2007, 15–17; Heino 2008, 48.)

3.2 Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöisissä menetelmissä asiakkaan elämää, tunteita tai kokemuksia käsitellään jonkin luovan menetelmän kautta. Menetelmänä voi toimia kirjoittaminen, valokuvaus, albumikuvat, maalaaminen, musiikki, draama tai eri elementtien yhdistäminen. Olennaista työntekijälle on suostua prosessiin, joka lopulta rakentuu asiakkaan kanssa yhdessä jae- tusta ja koetusta tekemisestä. Etukäteen ei voi tietää, mikä on asiakkaalle merkittävää. Lastensuojelun yhtenä tehtävänä on auttaa lasta tai nuorta ilmaisemaan tunteensa ja tunnistamaan voimavaransa; tässä taidelähtöiset menetelmät voivat olla apuna. Kun taide

nähdään hyvinvoinnin ulottuvuutena, sen yhtenä tavoitteena on elämänhallinnan lisääntyminen (Känkänen 2013, 69, 74.)

Taidelähtöinen työskentely edellyttää sensitiivistä työtettä, johon voi harjaantua käyttämällä vastaavia menetelmiä oman elämänsä pohtimisessa (Känkänen 2013, 25). Perinteisesti hyvin säädellyn ja usein puhumiseen perustuvan vuorovaikutuksen tilalle haetaan erilaista kohtaamisen tapaa. Tietynlainen ennakoimattomuus on luonteenomaista taidelähtöisten menetelmien käytölle. Etukäteen ei voi tietää, mikä toimii ja mikä ei - tai mitkä asiat vetävät osallistujia puoleensa. (Känkänen 2013, 50.) Lähtökohtaisesti taidelähtöisten menetelmien käyttö on suunniteltua ja mietittyä. On kuitenkin arvoitus, mikä lopulta sytyttää ryhmän tai mitä hankkeessa tapahtuu. Yllätyksille tulee olla avoin. (Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 28.)

Jotain arvokasta voi löytyä, kun uskaltautuu työntekijänä astumaan epämukavuusalueelle, jossa joutuu uudelleen arvioimaan omia rajojansa. Tällöin voi myös joutua antamaan itsestään enemmän kuin mihin on tottunut. Usein lapselle on tärkeää tietää vastaavaroisesti myös aikuisesta jotain (Känkänen 2013, 71). Taidelähtöisissä hankkeissa pyritään dialogiin ja harjoitellaan myös toisen kuulemista ja vuorovaikutustaitoja. Kaikenlaista luokittelua vältetään ja osallistujat nähdään kiinnostavina persoonina ja kokonaisina ihmisinä. Mukanaolijat eivät ensi sijassa siis toimi rooliensa kautta vaan ihmisinä. Näin on mahdollista, että sinin pääsee koskettumaan aivan uudella tavalla. Ammatillaiset voivat olla mukana tasavertaisina kanssaihmisinä siinäkin mielessä että tekemisen lopputulosta ei arvioida oikeana tai vääränä. (Bardy ym. 2007, 26.)

Taidelähtöiset menetelmät eivät ole varsinaista taideterapiaa, vaikka niillä voikin olla terapeutisia vaikutuksia, vaan enemmänkin toiminnallista sosiaalityötä. Näissä luovissa menetelmissä pyritään vahvistamaan yhteisöllisyyden kokemusta ja innostamaan elämyksiin ja kokemuksiin. (Känkänen 2013, 33–34.) Toiminta on hyvin tilannesidonnaista ja siihen osallistuvat luovat yhdessä sen mitä tavoitellaan. On olennaista saada esiin se, mikä kulloisellekin ryhmälle on olennaista ja merkityksellistä. Todellisuus avautuu monipuolisesti, kun kokemuksiin paneudutaan luovin tavoin. (Bardy 2007, 21, 25–26; Bardy 2009.)

Työskentelyn lähtökohtana voi olla taiteen voimaannuttava vaikutus, jonka kautta tehdä näkyväksi olemassa olevia vahvuuksia ja voimavaroja. Toiminnalliset menetelmät voivat

mahdollistaa uudenlaista itseilmaisua. Niiden kautta voidaan löytää myös esimerkiksi kadoksissa olleita muistoja ja tunteita, joita on vaikea pukea sanoiksi. (Känkänen 2013, 39.) Kuten Känkänen toteaa, on kiireettömän ilmapiirin löytyminen, pysähtyminen sekä dialogiseen yhteyteen pääseminen tärkeää. Keskeistä lasten ja nuorten tukemisessa onkin se, että toiminnassa mukana olevilla aikuisilla on toimintaan sitoutunut ja innostunut asenne. Tätä korosti myös Miina Savolainen kehottaessaan työntekijöitä heittäytymään ja jopa ylikorostamaan innostusta, nuorten kehumista ja kannustamista villien ideoiden kokeiluun. Asioihin suhtaudutaan rennosti, eikä yllättäviääkään muutoksia hätkähdetä. Känkänen mainitsee tutkimuksessaan kuinka työntekijät kertoivat menetelmän ruokkivan myös spontaanisti syntyneitä pohdiskelun hetkiä, ja kuinka tähän vaikuttaa mielen virittäytyminen luovaan työskentelyyn ja vastavuoroisuuden periaatteelle. (Känkänen 2013, 51–53.)

Taidelähtöisen työskentelyn periaatteiden kanssa samansuuntainen on Paolo Freiren kulttuurisen toiminnan teoria ja sosiokulttuurisen innostamisen perinne. Siinä ihmisen oman aktiivisuuden ja osallisuuden merkitys sekä dialoginen vuorovaikutus nousevat keskiöön. Tällaisessa toiminnassa on kehittymiseen orientoitunut, eettinen ja sitoutunut ulottuvuus. (Ruuskanen, Savolainen & Suonio 2011, 43–44; Kurki 2011; 2003).

Ei-muodollinen kokemuksellisuus ja dialogisuus luovat perusedellytykset ”kontrollista vapaalle mahdollisuuksien tilalle”. Tällaista tilaa tarvitaan lastensuojelussa, joka usein toimii hyvin kontrolloiduissa, institutionaalisissa ja aikuislähtöisissä rakenteissa. Tilaa, jossa nuori voi itse määrittää miten on ja toimii suhteessa itseensä ja maailmaan. Kontrolloituja olosuhteita toki tarvitaan, mutta lapsen ja nuoren kasvulle ja kehitykselle on merkityksellistä, että niissäkin löytyy vuorovaikutukselle vapaata, jaettua ja yksityistä tilaa. (Känkänen, 2013, 90–97.)

3.3 Voimauttava valokuva

Voimauttava valokuva on Miina Savolaisen kehittämä sosiaalipedagoginen menetelmä, jota käytetään muun muassa hoitotyössä, terapiassa, opetuksessa ja työyhteisöjen kehittämisessä sekä yksilö- että ryhmämuotoisesti. Menetelmässä valokuvaa käytetään väliinään voimauttavan prosessin aikaansaamiseksi. Valokuva ei siis ole pääasia sinänsä, vaan voimaannuttavan työtteen keskiössä on dialoginen kohtaaminen ja ihmisten välinen yhteys. Voimauttavan valokuvan luonne on vuorovaikutuksellinen; olennaista on se,

mitä ihmisissä tapahtuu paitsi kuvaustilanteessa myös edelleen sen myötä. Työskentelyn tavoite on välittää kokemus hyväksytyksi tulemisesta siten, että kuvan päähenkilö tulee arvokkaana nähdyksi. (Savolainen 2015, 1-2; Halkola ym. 2009, 211, 218–220.)

3.3.1 Menetelmän perusideat

Voimauttava valokuva pyrkii vahvistamaan asiakkaan itsemäärittelyn oikeutusta ja ihmisten välisiä yhteyksiä tunnetasolla. Valokuvaus tai valokuvaa hyödyntävät projektit eivät ole itseisarvoisia, vaan välineitä kohtaamisen tavan muuttamiselle tai olemassa olevan hyvän vahvistamiselle. Tämä edellyttää paitsi valokuvaamiseen liittyvän valta-asetelman myös ammatillisen suhteen dynamiikan kääntämistä siten, että kuvaaja luopuu määrittelemästä, miten hän näkee kuvaamansa tai katsomansa ihmisen (Halkola ym. 2009; Savolainen 2009, 211).

Prosessin päähenkilö tai osapuolet määrittelevät, mitä valokuvan kautta toivotaan, vahvistetaan tai tehdään näkyväksi. Taidelähtöisen työskentelyn avulla voidaan tavoitella henkilökohtaista elämäkokemusta tai jopa pyrkiä uudelleen rakentamaan omaa tarinaa. Kuva on väylä paitsi ilmaista itseään myös heijastaa oma tarina, sekä siihen liittyvät mielikuvat takaisin itselle tarkasteltavaksi. Kuvaustilanteessa rakennetaan luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta. (Savolainen 2015, 3-6; Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 28, 29–31; Kuikka 2015, 121.)

Voimauttavassa valokuvaprojektissa liikutaan ihmisen ydinmerkitysten, arvojen sekä tärkeiden paikkojen ja asioiden äärellä. Lastensuojelu- tai terapeuttisessa työssä ei yksinomaan sanallisesti tapahtuvan viestinnän kautta aina tavoita tunnelmia, merkityksiä tai käsityksiä, joita ihminen liittää omaan itseensä, elämäänsä tai perhesuhteisiin. Toiminnalliset ja taidelähtöiset menetelmät voivat johdatella ihmiset kokemukselliseen ympäristöön. Voimauttavan valokuvan prosesseja voi varioida monin eri tavoin, mutta yhteistä niille on yksilön itsemäärittelyn oikeus sekä moniäänisyys. Käytännössä sekä prosessin muoto että sisältö ovat ainutlaatuisia. Ideana on jakaa sekä yksilöllisiä merkityksiä että erilaisia tapoja nähdä yhteisesti koettuja asioita. (Savolainen 2015, 3, 30.)

Menetelmän käyttöön liittyy eettinen työote, jossa ammatillisuus käsitetään rakkaudellisenä ja vastavuoroisena suhtautumisena itseen ja toiseen. Työotteessa viaton katsomisen

tapa ja asiakkaan maailmaan osallistuminen on tarkoitus säilyttää silloinkin, kun luottamusta koetellaan tai työhön liittyy puuttumista ja asiakkaan rajaamista. Parhaimmillaan asiakkaalle välittyy kokemus siitä, että hän on erityinen ja arvokas työntekijälle riippumatta vaikeista asioista, joita hoito- tai kuntoutusprosessissa käsitellään. Muuttamalla käsitystä ammatillisuudesta on tarkoitus myös osaltaan purkaa työn kuormittavuutta. Olenaista on, että menetelmässä tarkastellaan työntekijän kykyä katsoa ja kohdata sen sijaan, että kehitettäisiin asiakasta. Voimauttavan valokuvan avulla pyritään oppimaan pois valankäyttöön perustuvasta auttamisen tai asiantuntijuuden asetelmasta. (Savolainen 2015, 1, 11, 33.)

3.3.2 Eettiset periaatteet

Valokuva ikuistaa hetken tai paljastaa kuvassa olevasta jotakin. Valokuvaan liittyy arvotalaus ja kuvaajan valinta siitä, mitä halutaan näyttää tai tallentaa. Kuva voi esittää tunnelman tai jonkun puolen siinä esiintyvistä ihmisestä. Näin ollen valokuvasta voidaan rajata tai jättää jotakin ulkopuolelle. Kuvatut asiat näyttävät tavalla tai toisella merkityksellisiltä. Kääntöpuolena on ajatus, että kuvista puuttuvat asiat voivat vaikuttaa arvottomilta tai vähemmän tärkeiltä. Tämän vuoksi on muistettava tarkastella yksilö- ja ryhmäprosesseja moniulotteisesti. Valokuvaprosessissa annetaan täysi huomio sille, mikä on subjektiivisesti totta ja tärkeää. (Savolainen 2015, 28–29; Savolainen 2008; Sava ym. 2004, 2526.) Asioiden tarkastelu toisen ihmisen näkökulmasta kytkeytyy dialogisuuden periaatteisiin (katso Luku (3.2.1).

Kohtaaminen voimauttavan valokuvan kautta edellyttää kykyä sovittaa oma tunneilmaisu toiselle ihmiselle sopivaksi. Taitoa ei voi kehittää valmiiksi, vaan se edellyttää jatkuvaa kasvua ja peilaamista. Kokemukset, haaveet ja muistot ilmenevät myös kehollisesti ja peilaamisella tarkoitetaan tietoista sovittautumista näihin toisen ihmisen kehollisiin ilmauksiin ja rytmiin. Uuden ihmisen kohtaamisessa lähtökohta on aloittaa puhtaalta pöydältä. (Savolainen 2015, 5, 7, 20; Sava ym. 2004, 28.) Työskentelyn ei tulisi myöskään kärsiä tai keskeytyä automaattisesti esimerkiksi poisjättäytymisen seurauksena (Savolainen 2015, 33).

Menetelmän avulla tavoitellaan myös korjaavaa katsetta tai jopa niiden ketjua. Kuvien

kautta voidaan työstää esimerkiksi näkymättömyyden tai kohtaamattomuuden kokemusta, vaille jäämistä, väärin nähdyksi tai ymmärretyksi tulemista sekä kaipausta. Ydinperiaate on, että ihmistä katsotaan hänen omilla ehdoillaan. Valokuvaa tarkasteltaessa ihmiselle pyritään myös tarjoamaan yhteyttä hänen omaan sisäiseen maailmaansa. Työntekijän on tarkoitus edustaa ehdoitta hyväksyvää katsetta asiakkaan suuntaan - riippumatta siitä, kehittykö asiakas auttamisjärjestelmän toiveiden suuntaisesti. Voimauttavan valokuvan projektissa "Maailman Ihanin Tyttö" rakennettiin turvallista yhteyttä paitsi toisen ihmisen katseeseen niin myös omaan itseen. Katseella tarkoitetaan menetelmässä huomion kiinnittämistä siihen, miten näemme, koemme ja välitämme asioita. (Savolainen 2015, 3, 5, 18; Savolainen 2008.)

3.3.3 Yhteys itseen ja toiseen

Menetelmässä työstetään yhteyden kokemusta ja itsearvostusta ihmissuhteiden monimuotoisuutta kunnioittaen. Arvostavaa kohtaamista luodaan heijastamalla myönteisiä tunteita toista kohtaan. Voimauttavan valokuvan sisäiseen vuorovaikutukseen liittyy toisen ihmisen maailmaan eläytyminen. Tällöin toista ihmistä ei pyritä muuttamaan. Savolainen viittaa Richard Sennettiin (2004) esittäessään, että ehdoitta hyväksyminen tulee osoittaa toiselle siten, että se on tunnetasolla totta ja uskottavaa. Lisäksi voimauttavan valokuvan prosessissa on tarkoitus luopua oikein-, tai toisen puolesta tietämisestä. Tulakseen nähdyksi ja hyväksytyksi asiakkaan tulee saada käydä läpi omia tunteitaan ja tarpeitaan. Prosessia tukee salliva ilmapiiri. (Savolainen 2015, 1, 6, 18, 24; Koponen ym. 2014, 68.)

Voimauttavassa valokuvassa on rakkaudellinen työote, jossa lähdetään liikkeelle oman itsen katsomisesta ja edetään dialogisesti kohti toista ihmistä. Tämän omakohtaiseen kokemuksen välineenä toimii henkilökohtainen valokuvaprosessi, josta myös auttamistyön ammattilaiset aloittavat. Savolaisen (2015) mukaan olemme lähtökohtaisesti jokseenkin kömpelöitä lähestymään sensitiivisesti toisen ihmisen toiseutta. Valokuvat voivat olla rakkaudellisia vain ollessaan paitsi vastavuoroisia myös moniäänisiä. Lähtökohta on, että erilaiset ihmiset erilaisine tarpeineen kaipaavat myös erilaista tunneilmaisua. Keskeistä on herkistynyt läsnäolo sekä omaa että toisen kokemusta kohtaan. Olennaista on keskittää

huomionsa hyvään, vaikka sitä ei välittömän kokemuksen mukaan olisi. Viaton tapa katsoa toista ihmistä ehdoitta on työotteeseen liittyvä tietoinen valinta. (Savolainen 2015, 3, 7, 32.)

3.4 Dialogisuus

Dialogisesti katsottuna ihmisyyys käsitetään ristiriitaisena, moniäänisenä ja sosiaalisesti jännitteisenä. Dialogin käsite liitetään usein vuoropuheluun. Ihmissuhdetyössä dialogisuus yhdistetään tyypillisesti ihanteelliseen ihmisten väliseen kohtaamiseen ja keskinäiseen yhteyteen. (Mönkkönen 2002, 32–33.) Asiakkaan myönteinen kuunteleminen on enemmän kuin vain toiveiden huomioimista; se edellyttää aktiivista palautteenantoa sekä arvostuksen osoittamista. Empaattinen lähestymistapa on pyrkimystä tutustua asiakkaaseen ihmisenä. Dialogissa työntekijä on aidosti kiinnostunut ymmärtämään. Ihmisyyden teemat: paitsi eheytyminen myös haavoittuvaisuus koskettavat niin työntekijää kuin asiakasta. (Törrönen & Pärnä 2010, 83; Mattila 2007, 13, Pesonen 2006.)

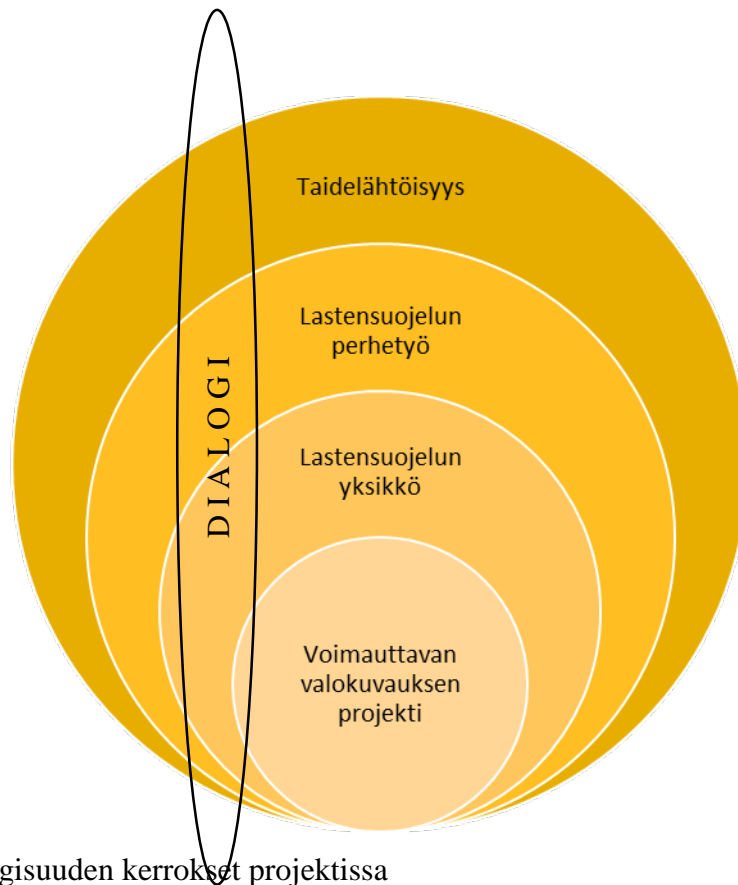
Eriksson ja Arnkil (2012) kuvaavat auttamistyötä tuen ja kontrollin yhdistelmäksi. Jäsenyksessä tuki tarkoittaa mahdollisuuksien avaamista ja vahvistamista. Kontrollilla puolestaan viitataan hallinnan toteuttamiseen. Työntekijät saattavat mieltää itsensä herkemmin tuen antajiksi, vaikka kontrollitehtävää ei voi erottaa työstä. Alistavaa kontrollia on esimerkiksi työntekijän omien normien tai vaatimusten läpiajaminen ilman riittävää herkkyyttä erilaisuudelle, ainutlaatuisuudelle ja tilannesidonnaisuudelle. (Eriksson & Arnkil 2012, 31–32.)

Perhehoitoliiton Keinuhankkeen raportissa dialogia kuvataan yhdessä ajattelemisena ja sitä kautta yhteisen ymmärryksen pyrkivänä vuorovaikutustapahtumana. Dialogin toteutuminen ei tarkoita suoranaista yhteisymmärrystä. Sen sijaan dialoginen kanssakäymisessä ollaan kiinnostuneita toiseudesta. (Koponen ym. 2014, 68–69.) Perheiden voimaannuttavaa tukemista on esimerkiksi näköalojen avaaminen, ymmärryksen jakaminen, voimavarojen yhdistäminen ja kannustuksen saaminen (Eriksson ym. 2012). Myös Keinuhankkeessa tavoiteltiin sellaisia dialogisia työmuotoja, joiden lopputulos on jokseenkin aina ennustamaton, avoin ja ainutkertainen (Koponen ym. 2014, 69).

Miina Savolaisen (2015) mukaan voimauttavassa työotteessa hyödynnetään arvostuksen ilmaisuun liittyvää aistien kieltä. Tällä tarkoitetaan vuorovaikutuksen toisen osapuolen sisäisen maailman vastavuoroista peilaamista. Peilaaminen edellyttää eläytymistä toiselle ominaiseen tapaan olla, ajatella, kokea, toimia ja nähdä. Dialogista ja luottamuksellista asettautumista suhteessa toiseen ihmiseen harjoitellaan muun muassa pareittain kuvaamisen kautta. Voimauttavan valokuvan sisään on rakennettu sanoma, jonka mukaan ammatillisuus voi olla rakkaudellista ollessaan dialogista (Savolainen 2015, 20, 39.)

Dialogissa tutkitaan yhdessä vallitsevaa tilannetta siten, että kaikkien osapuolten ainutlaatuisen todellisuuden sallitaan olla olemassa. Kunnioittavassa kohtaamisessa ammattilaisen ei ole tarkoitus tietää asiakkaan tarpeita tämän puolesta. Toisen ihmisen ajattelutapa kunnioitetaan (Katajainen., Lipponen K. & Litovaara 2003, 15). Dialogisuudessa huomio suunnataan subjektiivisiin aistimuksiin, kokemuksiin ja havaintoihin - ei niinkään ulkoisen objektiivisen todellisuuden tavoittamiseen. Dialogissa ollaan yhdessä yksilöllisten kokemusten ja niille annettujen merkitysten äärellä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Dialogin toteutuessa asiakas voi saada mahdollisuuden valjastaa käyttöönsä uusia tai jo olemassa olevia voimavaroja. Avainasemassa on asiakkaan kokemus siitä, että ammattilainen arvostaa häntä ihmisenä. Yhteisiä näköaloja etsien tuetaan ihmistä löytämään itse luovia ratkaisuja tai oman elämänsä kannalta tärkeitä asioita. Dialogin toteutuessa vastavuoroisesti voi myös ammattilainen saada arvostusta asiakkaalta. Molemminpuolinen arvostus vahvistaa sitä, että ammattilainen on asennoitunut ja asemoitunut ympäröivässä yhteisössä oikealla tavalla; kunnioittavasti, myötätuntoisesti ja aidosta kiinnostuksesta käsin. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2015; Pyhäjoki 2005, 71–74, 78–79.)

KUVIO 1. Dialogisuuden kerrokset projektissa

Näkemyksemme mukaan dialogisuus toteutuu voimauttavan valokuvan projektissa moniulotteisesti. Näin ollen dialoginen vuorovaikutus vaikuttaa paitsi projektin sisällä, myös laajemmin sen viitekehyksessä. Tässä tapauksessa dialoginen kanssakäyminen läpäisee perheprojektia laajemmat kerrokset. Nämä ovat jäsenyksen mukaan: lastensuojelun yksikkö toimintakulttuureineen, lastensuojelun perhetyön konteksti sekä taidelähtöiset menetelmät yleensä. Dialogisuus tapahtuu sekä yhteisesti että yksityisesti.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyömme on tehty laadullisella tutkimusotteella. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään tekemään löytöjä ilman tilastollisia tai muita määrällisiä keinoja käyttäen. Tarkoituksena on jonkin ilmiön syvällisempi ymmärtäminen ja sen kuvaaminen mielekkäältä tuntuvan tulkinnan avulla. Prosessi on usein monivaiheinen ja etenee vuoroin kenttätöön ja teoriapohdintojen parissa. (Kananen 2012, 29–30.) Vilka viittaa Vartoon (1992) kirjoittaessaan, että laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa, joka on ihmisten välillä tapahtuvaa ja sosiaalista. Tavoitteena on löytää ihmisten omat kuvaukset siitä, mitä on koettu. (Vilka 2015, 118.)

Työssämme on piirteitä myös toimintatutkimuksesta, jossa pyritään asiaintilojen muutokseen. Toimintatutkimuksen tekijä on usein tutkimuskohteen jäsen, jolla on runsaasti tietoa ja perehtyneisyyttä tutkittavaan ilmiöön. (Kananen 2012, 37.) Eräällä tavalla tulimme osaksi työntekijäporukkaa. Prosessin ainutkertaisen luonteen ymmärtäminen edellytti dialogista ja reflektiivistä lähestymistapaa, ja toimintatutkimuksellinen ote soveltui tähän tarkoitukseen. (Laine ym. 2007, 111–129.) Osallistuimme suunnittelupalaveriin, itse toimintaan sekä yhteisiin purkurefleksioihin sen sijaan että olisimme tehneet tutkimusta toiminnan ulkopuolelta. Toimintatutkimuksessa on mahdollista myös antaa osallistujille rooli aineiston kokoamisessa ja tulkitsemisessa. (Laine ym. 2007, 245–246). Tätä mahdollisuutta emme käyttäneet omassa työssämme.

Vilka (2015) toteaa, että laadullinen tutkimusaineisto voidaan rajata mahdollisimman tarkasti teoreettisen viitekehyksen kattavuuden mukaan (Vilka 2015, 153). Opinnäytetyömme teoreettisena pohjana toimi taidelähtöisyys sekä dialogisuus ja tämän viitekehyksen pohjalta rajasimme sen mitä havainnoimme ja miten rakensimme haastattelurungot. Rajaavana tekijänä toimi myös perhetyön konteksti, jossa toiveena oli, että ihmissuh-teissa tapahtuisi jotakin merkityksellistä. Kananen (2012) mukaan laadullisen tutkimuksen kolme tärkeintä tiedonkeruumenetelmää ovat havainnointi, teemahaastattelut ja erilaiset dokumentit. Oman työmme tiedonkeruu tapahtui osallistuvan havainnoinnin ja teemahaastatteluiden avulla. (Kananen 2012, 93). Näitä tiedonkeruun menetelmiä kuvataan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

4.1.1 Osallistuva havainnointi

Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan tutkimustapaa, jossa tutkija osallistuu tutkimensa yhteisön toimintaan (Eskola & Suoranta 1998, 99). Metodi oli luonteva työhömmme, sillä prosessinomaisuutta olisi voinut olla vaikea ymmärtää pelkän haastattelun kautta. Kokemuksellisuus ja vivahteiden havainnointi oli siis työmme kannalta tärkeää. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija tekee havaintoja tutkittavasta asiasta tai prosessista vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja osallistuu näin sekä ihmisenä että tutkijana (Vilka 2015, 143). Työpajoissa tutkija osallistui yhteisiin tilanteisiin, joissa oltiin ringissä ja näytettiin omia kuvia toisille. Merkityksellisiä kuvia jaettiin ja näytettiin tasapuolisesti. Pienryhmätilanteissa oli useimmiten vaikea osallistua tutkijana. Silloin havainnointi tapahtui etäämmältä yleistä tunnelmaa aistien ja tarkempaa tietoa saimme vasta jälkeinpäin työntekijöiden kanssa keskustellen.

Havaintojen keruun ja sen tallentamisen tulisi olla systemaattista (Eskola & Suoranta 1998, 100). Kovin järjestelmällinen havainnointi esimerkiksi ennakkoon suunnitellun rungon pohjan avulla osoittautui kuitenkin mahdottomaksi prosessin alati muuttuvan luonteen takia. Tutkijoita oli paikalla usein vain yksi. Tämä tarkoitti käytännössä, että havaintoja ja tunnelmien kirjaamista tuli tehdä paitsi suhteellisen intuitiivisesti, myös työntekijöiden kanssa jälkikäteen käytävään yhteiseen reflektioon pohjaten. Koettua on joskus vaikea ilmaista täsmällisesti, kuten Vilka (2015) toteaa. Hän kirjoittaa, että jo ideatasolla olisi hyvä miettiä kuinka tarkoituksenmukaista osallistuva havainnointi on, koska se on metodina työläs ja aikaa vievä. (Vilka 2015, 44.) Aikaa se todella vei, mutta koemme sen olleen tarkoituksenmukaista. ”Osallistuvan havainnoinnin käyttäminen edellyttää yleensä yhteisöön sisään pääsemistä” (Vilka 2015, 145). Elimme prosessissa tasavertaisina osallistujina ja häivydimme tutkijan roolin taka-alalle.

Vuorovaikutus tapahtuu osallistuvassa havainnoinnissa hyvin pitkälle havainnoitavien henkilöiden ehdoilla. Havainnoitsijan havainnointi on valikoivaa, eikä hän välttämättä ehdi huomata kaikkia merkityksellisiä seikkoja. Hän saattaa herkästi myös liittää ihmisiin erilaisia ominaisuuksia aikaisemman elämäkokemuksensa perusteella. Myös tutkijan mieliala ja aktivaatitaso vaikuttavat havainnointiin. (Eskola & Suoranta 1998, 101–103.)

4.1.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelussa keskustellaan tutkittavan kanssa valituista teemoista, joiden avulla haetaan ymmärrystä määrätystä ilmiöstä tai asiasta. Teemahaastattelut voidaan toteuttaa yksilö- tai ryhmämuotoisesti. Ryhmähaastattelussa on huomioitava, että kaikkien osallistujien ääni ja mielipiteet tulevat mahdollisimman tasapuolisesti esiin. (Kananen 2012, 99–100.) Teemahaastattelusta voidaan myös puhua puolistrukturoituna haastatteluna. Haastattelut suunnitellaan niiden teemojen valossa, jotka ovat keskeisiä tutkimuskysymysten kannalta. (Vilka 2012, 124.)

Tässä opinnäytetyössä käytimme teemahaastattelua osin yksilö- ja osin ryhmämuotoisesti. Haastattelut ohjautuivat ennalta laadittujen kysymysrunkojen pohjalta. Ne toteutuivat kuitenkin soveltaen siten, että kustakin asiasta keskusteltiin vapaasti ja avoimesti. Teemahaastattelut mahdollistivat dialogisen tavan (katso Luvut 3.2.2 & 4.1) saada tietoa prosessiin osallistuneiden ainutlaatuisesta ajattelusta. Jätimme tilaa yksilöllisille merkityksille. Luotimme osallistujien tapaan paitsi ilmaista myös jäsentää kokemuksia. Tämän vuoksi emme tahtoneet lähteä haastattelutilanteisiin jäykästi tai tiukkarajaisesti.

4.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysin tarkoituksena on löytää tutkittavan tekstin ydin ja muodostaa siitä tiivistetty kuvaus. Sisällönanalyysi perustuu sisällön luokitteluun, joka voi olla joko aineisto- tai teorialähtöistä. Se on laadullisen tutkimusmenetelmän metodi, jonka avulla pyritään löytämään merkityskokonaisuuksia. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä luokittelu tapahtuu teoriasta nousevien luokkien avulla. Aineistolähtöisessä analyysissä teemat nousevat itse aineistosta. Haastattelut litteroidaan ja luokitellaan. Tämän jälkeen pyritään teemoittelun tai tyypittelyn avulla selvittämään, mitä tekstistä nousee, mikä on olennaista tai mikä toistuu. Tai kuten Vilka (2015) sanoo, “aineistolähtöisessä sisällön analyysissä tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta jonkinlainen tyypillinen kertomus”. Tutkimusaineistosta karsitaan pois epäolennainen informaatio ja teksti pelkistetään. Tutkimusaineisto ryhmitellään tarkoituksenmukaisiksi kokonaisuuksiksi sen mukaan mitä ollaan etsimässä. Yhtä ainoa oikeaa tapaa ei ole; eri ihmiset saattavat hyvinkin nähdä aineiston eri tavalla. (Kananen 2012, 116–117, Vilka 2015, 164.)

Tässä opinnäytetyössä päädyimme aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Aineistoa koko projektista tuli runsaasti haastatteluiden ja havainnoinnin myötä. Rajasimme sisällönanalyysin kohteeksi teemahaastattelut. Tarkastelimme haastatteluaineistoa kokonaisuutena ja pyrimme näkemään, mitä siitä on löydettävissä tutkittavan aiheen kannalta. Jäsentäessämme aineistoa peilasimme sitä omaan ajatteluamme, havaintoihimme ja yhdessä työntekijöiden kanssa käytyihin reflektiivisiin keskusteluihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kuvaamme tarkemmin aineiston analyysin vaiheita luvussa 5.4.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Prosessin vaiheet

Yksikön työntekijöiden ja meidän tutkijoiden kannalta prosessi alkoi suunnittelupalaverista tammikuussa 2015. Kokoonnuimme yksikön moniammatillisen projektitiimin ja Miina Savolaisen kanssa kaksi kertaa ennen ensimmäistä työpajaa. Savolaisen ohjauksessa kävimme läpi ja hioimme suunnitelmaa alkavan projektin sisällöstä. Työryhmä tutustui myös menetelmän periaatteisiin, koska vain yksi vastaavista työntekijöistä oli käynyt voimauttavan valokuvan peruskurssin. Lisäksi työntekijät käynnistivät omakohtaisen voimauttavan valokuvan prosessin - niin sanotun ”vertaisprosessin.”

Savolaisen ohjauksella sovittiin prosessiin kuuluvista sisäisistä toimintatavoista; perheiden kohtaamisen periaatteista ja vuorovaikutukseen liittyvistä käytännöistä. Projektissa luotiin kaikkia tiimin jäseniä koskeva strategia siitä, miten ihmisiä kohdataan tai eteen tuleviin erilaisiin tilanteisiin suhtaudutaan. Yhteiseksi tavoitteeksi muodostui suotuisan ilmapiirin sekä kiirettömän ja mahdollistavan tunnelman luominen. (Suunnittelutiimi 2015.)

Savolaisella oli prosessissa paitsi ohjauksellinen, myös alkusysäyksen antava ja käynnistynyttä prosessia kannatteleva rooli. Lisäksi ulkopuolisen, ohjauksellisen tuen tarkoitus oli auttaa osaltaan uuden omaksumista sekä pitkälle aikavälille jaksottuvan projektin koordinoitua. Savolaisen läsnäolo tuki voimauttavan valokuvan periaatteiden sisäistämistä paitsi työntekijöiden myös asiakkaiden suuntaan.

Pohdimme myös yhteisesti, millainen positio meillä tutkijoina tulisi olla suhteessa tutkimuskohteeseen. Voimauttavan valokuvan periaatteiden mukaisesti päätimme, että on suotavaa asemoitua tutkittaviin aiheisiin ja mukana oleviin ihmisiin mahdollisimman huomaamattomasti ja tasavertaisesti. Tavoitteeksi tuli siis olla läsnä projektissa korostamatta liiallisesti tutkijan roolia asiakkaiden suuntaan. Miina Savolainen toivoi, ettemme tekisi ryhmätilanteessa muistiinpanoja ja, että osallistumme toimintaan mahdollisimman paljon rinnakkain: vertaisen prosessimme kautta.

Työskentelyvaihe perheiden kannalta kesti kahdeksan kuukautta: alkaen helmikuussa ja päättyen syyskuussa 2015. Se koostui neljästä työpajasta, joista kahdessa ensimmäisessä

toinen meistä opinnäytetyöntekijöistä toimi osallistuvan havainnoijan roolissa. Ensimmäinen työpaja helmikuussa tarjosi tietoa voimauttavasta valokuvauksesta sekä merkityksellisistä perhevalokuvista. Toisessa työpajassa huhtikuussa tarkasteltiin perhedynamiikkaa. Kolmas työpajavaihe kesäkuussa oli kahden vuorokauden mittainen ja leirimuotoinen. Neljäs työpaja toteutettiin heinäkuussa ja siellä osallistujille jaettiin ensimmäisen kerran nähtäväksi leirillä otetut valokuvat. Prosessin loppuhuipennus oli valokuvanäyttely, johon oli koottu osallistujien valitsemat kuvat seinätauluiksi. Koko prosessin aikana tapahtui yksikössä myös työskentelyä niin sanotulla oma-ohjaaja ajalla. Näissä kahdenkeskisissä hetkissä työntekijät keskustelivat nuorten kanssa, katselivat ja ottivat kuvia. Miina Savolainen oli läsnä ohjaamassa prosessia sen eri vaiheissa palavereissa ja työpajaosuuksissa.

Projektin kannalta oli toivottavaa, että tutkimuksellinen tekemisemme sulautuisi luontevaksi osaksi muuta tekemistä. Tähän liittyen tehtäväksemme tuli lunastaa paikkamme muiden joukossa – projektin sisäisessä yhteisössä. Ymmärsimme, että pelkkä havainnoiva tarkkailu ei palvele tutkimus- ja voimaantumisprosessia. Ulkopuolisen tuntuksen tutkijan tarkkaileva katse saattaisi päinvastoin häiritä osallistujia. Prosessi vaatii siihen lähteneiltä rohkeutta, avoimuutta, luottamusta, vilpittömyyttä, aitoutta, toisen sekä toiseuden kunnioittamista. Voimauttavan valokuvan äärellä työskentely edellyttää paitsi herkkyyttä myös heittäytymistä. Sensitiivinen ja salliva tunnelma kosketti myös meitä.

5.2 Havainnot prosessin eri vaiheissa

Seuraavassa esittelemme prosessin vaiheet havaintojemme valossa. Emme halunneet keinoitekoisesti irrottaa havaintojamme prosessin kulusta, koska katsomme niiden kytkeytyvän toisiinsa olennaisilta osin. Valitsimme haastatteluita täydentäväksi menetelmäksi havainnoinnin ja yhdessä työryhmän sekä Miina Savolaisen kanssa sovimme, että suoritamme havainnoinnin osallistumalla työpajoihin. Lisäksi olimme vertaisia osallistujiin nähden siten, että osallistuimme projektiin myös omien valokuvien kautta. Tutkijoiden kuvista koottiin esimerkit, jotka löytyvät tämän työn Liitteet-osiosta (katso Liite 4 & Liite 5). Prosessien avulla pyrimme saamaan syvemmän, kokemuksellisen näköalan itse työskentelyyn. Sitä kautta pääsimme myös luontevammin osaksi projektin sisäistä yhteisöä. Emme avaa tässä työssä tutkijoiden kuvausprosesseja yksityiskohtaisesti.

KUVIO 2. Prosessin eteneminen

Kuviossa 2. havainnollistetaan tutkimusaineiston keruun sekä projektin rinnakkaista etenemistä eri vaiheissa. Tutkimusprosessi oli pitkäkestoinen ja tiiviissä yhteydessä prosessinomaisuuteen. Tämä ilmeni muun muassa erilaisina tilannesensitiivisinä tapoina kerätä tietoa. Kuviossa näkyy, miten tutkimustyömme asemoitui suhteessa projektiin.

5.2.1 Kevään työpajat

Ennen ensimmäistä työpajaa kokoonnuimme Miina Savolaisen ja työntekijöiden kanssa tuntia ennen kuin asiakkaat tulivat. Kävimme päivän ohjelman vielä läpi ja Savolainen antoi ohjeita siitä, miten meidän kaikkien tulisi luoda omalla olemuksella lämmin ja ystävällinen tunnelma. Pyrimme hymyilemään aidosti ja kohtaamaan asiakkaat ystävällisesti. Emme päivittele emmekä stressaa. Tavoittelemme hidastunutta reagointitapaa ja pyrimme pois asenteesta, jossa korostuu asioiden hallinta ja kontrolli. Kuvia katsellaan herkästi ja arvostaen ja niistä saa sanoa vain positiivisia asioita. Asiakkaalle suunnatun

palautteen tulisi olla myönteistä, etenkin vältettäessä vallankäyttöä asiakkaan yli (Lehtonen 2008, 140–141).

Työntekijöitä ohjeistettiin välttämään kaikkea kyynistä puhetta. Myönteinen tunneilma-
piiri tuli säilyttää myös tilanteissa, joissa nuoret eivät osallistuneet tai poistuivat paikalta.
Prosessissa luotetaan nuoren haluun osallistua, jotta nuori voi säilyttää kasvonsa ja paik-
kansa ryhmässä (Savolainen 2015). Nuoret perheineen, muutamia yksilöitä lukuun otta-
matta, saapuivat sovittuun aikaan paikalle ja työskentely alkoi.

*“Ensimmäisellä kierroksella jokainen näyttää yhden valitsemansa kuvan. Kaikki pystyvät
siihen ja sanovat jotain, vaikkei suuria avautumisia vielä tulekaan. Tunnelma on odottava
ja varovaisen herkkä, vaikka mukana oleva vauva viekin osan huomiosta.”* (Tutkijan päi-
väkirjamerkintä, 4.2.2015.)

Toisessa vaiheessa porukka jaettiin kahteen ryhmään ja niissä käytiin läpi perheiden mu-
kanaan tuomia perhekuvia. Yksi pojista lähti tässä vaiheessa omille teilleen, mutta siitä
ei tehty numeroa, kuten Miina Savolainen alussa toivoi.

*“Olen itse seuraamassa ryhmää jossa ovat N1 ja N2 perheineen. Poikien keskittyminen
on nyt heikompaa ja sanallinen arkku on tyhjentynyt. Itsessäni huomaan harmituksen
siitä, että läsnäolo on poikien kohdalla häilyväistä. Perheenjäsenet kertovat jotain kuvis-
taan – vielä ollaan melko pidättyväisiä. Tunnelma on edelleen positiivinen. Ruokailun
aikana jutellaan niitä näitä – kuka enemmän kuka vähemmän. Kehutaan keiton hyvää
makua.”* (Tutkijan päiväkirjamerkintä, 4.2.2015.)

Kolmannessa vaiheessa Miina Savolainen kertoi menetelmästä ja näytti kuvia valkokan-
kaalta. Porukka kuunteli ja seurasi kukin oman jaksamisensa mukaan.

Toiseen työpajaan oli tarpeellista muuttaa päivän rakennetta siten, että nuoret eivät joudu
odottamaan iltapäivään. Aloituskierroksesta tehtiin nyt kevyempi. Ensimmäisestä työpaja-
jasta opittiin, että nuoret laittoivat kaiken peliin aloituskierroksella, eikä intensiteetti kes-
tänyt koko päivää työskentelyn muuttuessa herkemmäksi ja liikuttavammaksi (Savolai-
nen 2015). Positiivista oli se, että kaikki uskalsivat ja olivat valmiita näyttämään kuvansa
isossa ryhmässä. Kaikki näyttivät vuorollaan valitsemansa kuvan toisille kiertämällä kä-

vellen ringissä jokaisen eteen. Mitään ei tarvinnut sanoa. Savolainen kehotti toisia katsomaan kuvan näyttäjää ystävällisesti silmiin. Osallistujat saivat heti kokemuksen, että osaavat toimia työpajassa: kuvan näyttäminen toisille tuo jo iloa ja hyvää palautetta - ei tarvitse osata tai uskaltaa kertoa siitä enempää. Koska myös hyvän palautteen vastaanottaminen oli osalle nuorista vaativaa, oli perusteltua toimia seuraavan kierroksen pienryhmässä siten, että kuvasta ei saa palautetta välittömästi kasvotusten, vaan apulappujen avulla.

Albumikuvista käytiin dialogia “perhepelitehtävän” muodossa perhetiimeittäin. Jokaisessa oli mukana yksi työntekijä. Osallistujia oli pyydetty tuomaan mukanaan kuvia, ja jokaiselle perheelle jaettiin nippu valmiiksi kirjoitettuja tekstejä, joista he valitsivat sopivimmat omiin ja toistensa kuviin. Omiakin sai kirjoittaa. Työskentely toimi ja yllätti. Kun idea alkukankeuden jälkeen selvisi, kokivat ihmiset sen mukavana. Ryhmissä oli syntynyt myös vapaata keskustelua kuvissa esiintyvistä tilanteista ja niihin liittyvistä muistoista. Osallistujat olivat jotenkin hämmentyneen positiivisella mielellä. *”Tuo mies kyllä aina yllättää, miten erilailla se ajattelee asioista kuin minä.”* (Osallistujan lausumaa). Tilanteen henkilökohtaisen luonteen vuoksi tutkija ei osallistunut näihin ryhmiin. Havainnot niiden osalta perustuvat jälkikäteen käytyyn reflektiokeskusteluun.

Iltapäivällä perheet ohjaajineen pääsivät ensimmäisen kerran kuvaamaan. Osallistujat ideoivat perheryhmissä työskentelyn sisältöä yhdessä nimetyn omatyöntekijän kanssa. Ryhmäkuvauksen teemoja pohdittiin apukysymysten kautta: *1) Millaisena haluamme tulla kuvatuiksi? 2) Millaisena toivomme, että perheenjäsenet näkisivät meidät?* Kukin ryhmän jäsen suunnitteli ja päätti itse kuvien sisällöistä. Näitäkin tilanteita tutkija seurasi yleisesti, ja kutakin hiukan matkan päästä. Ohjaajat kertoivat jälkireflektiossa, miten joillekin oli vaikeaa antaa kuvattavan ohjata tai oli vaikeaa luottaa, että toinen osaa ottaa oikeanlaisen kuvan. Perheissä vallitsevat dynamiikat nostivat päätään ja uusia rooleja harjoiteltiin. Joillekin perheenjäsenille taisi vasta tässä vaiheessa lopulta käydä selväksi se, että jokainen joutuu prosessissa kuvaajaksi ja kuvattavaksi, eikä kukaan ole yksinään toisten katseiden kohteena: *”Kun kuvassa ei ole koskaan ollut helppo olla”* (Osallistujan lausumaa).

Kuvat ladattiin tietokoneille. Perheet valitsivat taustalle musiikin ja näistä rakennettiin jokaiselle perhetiimille henkilökohtainen ja ainutlaatuinen esitys valkokankaalle. Työntekijät toimivat assistentteina toiminnan eri vaiheissa. Perheryhmissä suunniteltiin myös

rekvisiittaa ja valokuvatyöskentelyn toiminnallisia toteutuksia tulevan kesän kuvausleirille. Osalla oli jo konkreettisia ajatuksia esimerkiksi tarvittavista esineistä, joita halusi kuviinsa mukaan. Miina Savolainen pohjusti osaltaan erilaisia vaihtoehtoja ja kuvaamisessa huomioitavia asioita.

Työpajan lopuksi katsottiin päivällä rakennetut kuvaesitykset ja toiset saivat kertoa, mikä kuva erityisesti kosketti esityksissä. Kaikkia keuhuttiin ja kaikille esityksille aplodeerattiin. Kuvista huokui samanaikaisesti jokaisen erillisuus ja toisaalta perheysiköiden tiimiys.

“Annettiin tunteen tulla. Valtasuhteissa oli vaihtelua kaikkien osapuolten välillä ja oli selvää, että prosessi oli alkanut. Ensimmäisiä havaintoja todistettiin siitä, miten rikkinäisestä alkoi tulla ehjää ja jokainen sai tulla nähdyksi niin kuin halusi. Vakavana, sivusta ja kaukaa tai läheltä herkästi ja monivivahteisesti. Tunteiden ja kuviin kätkeytyvien viestien kirjo oli silminnähtävää. Ilo ja suru, menetykset ja yhteys ovat läsnä yhtäaikaisesti.”
(Tutkijan päiväkirjamerkintä, 11.4.2015.)

Tilanne oli liikuttava ja nostatti kyöneleen yhden jos toisenkin silmiin. Nuoret katselivat ja ottivat palautteet vastaan keskittyneesti ja hiljaa. Tunnelma oli aivan eri kuin ensimmäisessä pajassa. Ohjaajat olivat kosketettuja ja myös heissä alkoi tapahtua. Olivat laittaneet itsensä peliin ja onnistuneet karsimaan asetelman, jossa toiset ovat ohjaajia ja toiset ohjattavia. Tunnelmasta aisti sen, että ollaan samassa veneessä.

5.2.2 Kesän leiri

Yksi prosessin keskeisistä kohdista oli kahden vuorokauden kuvausleiri. Kaikki paitsi yksi perheistä oli läsnä. Aamulla näytti siltä, että vain yksi nuori olisi tulossa. Yllätys osallistujien määrästä oli siis positiivinen. Yhden pojan kohdalla oli tullut sellaisia ongelmia, että prosessin jatkaminen tässä muodossa juuri nyt ei ollut mahdollista. Tunnelma oli odottava heti alusta lähtien. Kun lupa kuvausretkelle vihdoinkin annettiin Miina Savolaisen videotervehdyksen jälkeen, katosivat kaikki salamana omille teilleen perheryhmissä ja yhdessä omaohjaajiensa kanssa. Illan ja yön tunteina porukat touhusivat tahoillaan ja toteuttivat suunnitelmiaan. Myös ohjaajat ja me tutkimuksen tekijät toteutimme omia kuvauksiamme toinen toisiamme auttaen.

“Meidän rooli osallistujina on vahvistunut. Tuntuisi hankalalta olla vain tarkkailijana... Olemme antaneet prosessin vallata itsemme ja omat kokemukset kuvaamisesta ja kuvattavana olemisesta sekä uskomattomasta sinisen hetken valaistuksesta, on vieny mennessään. Luulen, että tämä auttaa ymmärtämään päähenkilöiden prosessia. Jaettu ilo, onnistuminen, herkkyys, hyväksyntä, kosketetuksi tuleminen. Toisen palvelemiseksi ja kuulemiseksi tehdään aktiivisesti töitä aina eleistä ja ilmeistä alkaen jatkuen kuvausprosessiin, kameran käyttöön, vuoropuheluun ja katseeseen. Yhteiset hetket, aika ja yhteinen tila tuntuvat ensiarvoisen tärkeiltä.” (Tutkijan päiväkirjamerkintä, 5.6.2015.)

Monenlaisia kombinaatioita lopulta syntyi koko porukan kesken siinä, kuka oli kenenkin kuvaajana tai kuka kenen kuvattavana. Tunnelma oli hyväksyvä alusta loppuun. Oltiin positiivisia: ilman rooleja, ilman liikoja aikatauluja ja kontrollia. Pienetkin ajatuksenvaihdot ja hymyt tuntuivat luontevilta ja merkityksellisiltä. Koimme rauhaa. Monenlaisia kohtaamisia ja jaettuja hetkiä mahtui leiriin; oltiin kuin toisessa maailmassa, kukin itsenäisesti mutta toisaalta yhtenä porukkana. Kuvia ei leirin aikana katsottu, vaan jännityksellä jäimme odottamaan seuraavaa tapaamiskertaa, jossa kuvat viimein katsottaisiin.

“Olemme vahvasti läsnä toisillemme – jopa hämmentävän riisuttuina työminästä tai opituista ulkokohtaisista rooleista. Vertaisprosessi tuntuu todella auttavan asettumaan paitsi toisen asemaan myös samalle viivalle - horisontaalisesti. Rakkaudellinen katsominen edellyttää sitä, että paljastaa inhimillisen itsessään ja katsoo sitä aidosti ja lempeästi.” (Tutkijan päiväkirjamerkintä, 5.6.2015.)

Leirin aikana ohjaajat pohtivat sitä, kuinka eri tavalla he toimivat siellä kuin muilla, perinteisemmillä leireillä. Avaimet ja matkapuhelimet saivat nyt lojua pöydillä, kun normaalisti niitä säilytetään piilossa. Perinteisesti korostetuissa roolijaossa nuoret olisivat

saattaneet keksiä kaikenlaista, mikä ei ole sallittua tai suotavaa. Nyt sellainen ei tullut mieleenkään ja se tuntui itsestään selvältä.

5.2.3 Kuvien katselutyöpaja ja näyttely

Kesän lopulla kokoonnuimme jälleen työpajaan. Leirillä otetut sadat kuvat oli nyt teetetty paperikuviksi ja juhlallisesti ne jaettiin kuin joulupaketteina itse kullekin. Niitä lähdettiin varovasti katsomaan perheryhmittäin, pöydille levittäen. Tilanne oli jännittävä ja odotettava. Ihmiset ilmaisivat yllättyneensä positiivisesti siitä, miten kivoja kuvia oli saatu otettua. Eräs perheenjäsenistä, jota seurasimme läheltä, ei ollut uskoa, miten hienosti kuvista välittyi juuri se mitä hän oli toivonut. Kun jokainen oli ensin saanut itse katsoa ja ihmetellä omia kuviaan, valittiin niistä ne joita muutkin saivat katsoa. Yhdessä kiersimme ja ihailimme toinen toistemme kuvia. Positiivista palautetta annettiin.

“Työntekijät ovat kehittäneet rauhallista tapaa suhtautua yllättäviin tilanteisiin ja moniin muuttujiin, joita projektin myötä syntyy. Välitetään rentoutta etenkin silloin, kun tekee tietoisesti töitä asiakkaan vuoksi - tai hänen hyväkseen. Saan vilpittömästi kiitollista palautetta perheenjäseneltä, jota olen kuvannut leirillä. Hän on tyytyväinen omiin kuviinsa, joita hän katsoo yhdessä tutkijoiden kanssa ihastellen. Lisäksi hän kehuu tutkijoiden kuvia. Oma oloni on valtaosin hämmentynyt ja syvästi liikuttunut.”

(Tutkijan päiväkirja 30.7.2015)

“Mutta ett’ vaikka yks ei päässy bussilla - - niin meill’ ois vaan vähän ’semmonen reggae-fililis’. Ett’ tavallaan se ei haittaa yhtään mitään vaikka siinä ei saatais mitään aikaseks vaan se tunnelma on se tärkein. Reggaetunnelmalla pyritään siihen, että työntekijät tiedostavat, että heidän ei pidä näyttää tehokkailta ja ammatillisilta, vaan luoda asiakkaille emotionaalista turvallisuutta olosuhteista riippumatta.”

(Savolainen 2015)

Lopuksi kokoonnuimme rinkiin, johon jokainen oli valinnut yhden kuvan itsestään ja yhden jokaisesta ryhmäläisestään: perheenjäsenestä, ohjaajasta tai ohjattavista. Miina Savolainen oli valinnut yhden kuvan jokaisesta. Kuvat näytettiin vuorotellen ja niiden yhteydessä sai kiittää tai sanoa jotakin positiivista toisesta ja siitä mitä oli yhdessä koettu. Hetki oli

koskettava. Kuvia oli tässä vaiheessa jokaisella useampi sata. Yksikössä ja jokainen ta-
hoillaan sai työpajan jälkeen tehdä valintoja tulevaa näyttelyä varten. Tätä, kuten muita-
kaan pajojen väleissä tapahtuvaa työskentelyä emme päässeet seuraamaan.

Voimauttavan valokuvan projekti huipentui näyttelyyn syyskuussa 2015. Miltei viikon
esillä ollut näyttely avattiin arvokkaalla ja juhlavalla kahvi- ja cocktail-tilaisuudella,
jonne kutsuttiin kaikkien prosessiin osallistuneiden lähipiiriä- tai verkostoa. Tilaisuus oli
runsaslukuinen, ja se järjestettiin yksikön ulkopuolella galleriassa. Avajaisten jälkeen
näyttely julkistettiin avoimeksi myös ulkopuolisille kävijöille.

*“Prosessi sai arvoisensa päätöksen, joka vaatii asiakkailta suurta uskallusta altistua kat-
seille – myös vieraille. Yksityistä avattiin julkisesti; koetusta tarjottiin näköaloja ja tart-
tumapintoja myös projektin ulkopuolelle. Tuskin tämä olisi mahdollistunut ilman yhdessä
herkistymistä, myönteistä palautetta ja arvostavaa katsomista työskentelyn eri vaiheissa.
Mielestäni näyttelyn tunnelma viestii paitsi itseluottamuksen kasvusta, myös kasvaneesta
luottamuksesta koko prosessiin.”* (Tutkijan päiväkirjamerkintä 17.9.2015.)

Eräs työntekijöistä kertoi, että näyttelyssä tunnettiin ylpeyttä siitä, mitä on saatu yhdessä
aikaan. Myös projektiin osallistuneiden läheiset pääsivät osallisiksi kokemuksista, joita
prosessi oli pitänyt sisällään. Näyttelykokemus voi tarjota ulkopuoliselle inspiraatiota,
koskettavia kuvia sekä eläytymistä yleisinhimillisiin teemoihin. Sen avulla tehtiin näky-
väksi pääpiirteitä asioiden yhdessä työstimisestä sekä perheenjäsenten että asiakkaan ja
työntekijän välillä. Esillä olleet päiväkirjat sekä prosessin merkitystä kuvaavat tekstit va-
lottivat myös osaltaan sitä, millaista moniäänisyyttä ja yhteyttä projektissa koettiin.

5.3 Haastattelut

Päätimme haastatella kaikki osapuolet sekä projektin alussa, että lopussa. Ensimmäisen
työpajan yhteydessä kysyimme nuorilta ja perheenjäseniltä suostumusta haastatteluihin
sekä niiden äänittämiseen. Tässä vaiheessa jätimme vielä avoimeksi sen, soveltuuko ti-
lanteeseen parhaiten ryhmä- vai yksilöhaastattelu. Oletimme, että ennen ryhmäytymistä
ja työpajojen käynnistymistä yksilöllinen haastattelu on paras, vaikkakin yhdelle haastat-
telijalle kovin työläs ja aikaa vievä vaihtoehto. Haastatteluiden sopimiseen, suunnitteluun
sekä toteuttamiseen liittyi myös tutkimuksen asetelmasta riippumattomia epävarmuuste-

kijöitä: vaikeasti tavoitettavissa oleminen, osallistujien senhetkinen olematon suhde tutkijoihin, haluttomuuden, ennakkoluulon tai epäluottamuksen mahdollisuus sekä epävarmuus siitä, lähtekö mukaan koko projektiin.

Laadimme tutkimussuunnitelmaa vaiheessa, jossa projektista vastaava yksikkö vasta rekrytoi osallistujia. Perheiden haastattelemisen yhtenä yksikkönä oli vaihtoehtona, mutta tämä osoittautui välimatkojen takia mahdottomaksi järjestää. Haasteeksi nousi ihmisten tavoittaminen ja aikojen sopiminen. Yksi nuorista halusi toteuttaa haastattelun perheensä kanssa, mutta perheenjäsenten aikataulut olivat todella haasteellisia. Joitakin henkilöitä oli miltei mahdoton tavoittaa, ja joissakin tapauksissa aika saattoi unohtua.

Haastattelut toteutuivat lopulta kukin hiukan eri tavalla helmi–maaliskuun aikana. Osa suoritettiin puhelimesta, osa yksikössä. Yksi henkilö haastateltiin lounaan merkeissä ravintolassa. Puhelinhaastatteluita ei äänitetty, koska äänitys-sovellusta ei saatu toimimaan. Nuorten ja perheiden alkuhaastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Tilanteissa toimitettiin kuitenkin luovasti ottaen huomioon vastaajan tapa puhua ja tilaa annettiin sen mukaan. Niukkasanaisia nuoria autettiin lisäkysymyksillä.

5.3.1 Perheiden haastattelut

Nuorten ja perheenjäsenten alkuhaastattelussa kävimme läpi neljä aihepiiriä. Ensimmäiseksi halusimme kartoittaa perheiden profiilia, voimavaroja ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita. Toiseksi kysyimme heidän suhdettaan valokuvaan, kuvaamiseen ja valokuvassa olemiseen. Kolmanneksi kartoitimme osallistujien odotuksia suhteessa alkavaan projektiin ja neljänneksi kuulluksi tulemisen kokemusta.

Nuorten ja perheiden loppuhaastattelu toteutettiin näyttelyn avajaisten yhteydessä syyskuussa 2015. Haastattelu toteutettiin luovan toiminnan avulla. Oletimme, että prosessiin liittyville kokemuksille voi olla vaikeaa löytää sanoja. Valitsimme toiminnallisen toteutustavan myös sillä perusteella, että alkuhaastattelussa esittämämme kysymykset eivät olleet toimiva tapa tavoittaa nuoria. Lisäksi luova lähestymistapa sopi osaksi taidelähtöisen projektin tutkimusta. Alkuhaastattelusta poiketen hylkäsimme loppuhaastattelussa puolistrukturoidun rakenteen. Sen sijaan suunnittelimme sarjan erilaisia sanoja ja väittämiä. Kirjoitimme ne valmiiksi lapuille, joiden avulla oli tarkoitus tavoittaa erityisesti

nuorten ajatukset paremmin. Jaottelimme laput kahteen teemaan. Ensimmäiset sisälsivät prosessia luonnehtivia sanoja. Toisilla lapuilla oli erilaisia väittämiä, jotka kuvasivat prosessiin liittyviä kokemuksia. Väittämien tarkoitus oli syventää, täydentää ja tarkentaa ensimmäisten lappujen sisältöjä. Lappujen sisällöt laadittiin siten, että niiden avulla olisi mahdollista jäsentää myös abstrakteja tunne- ja kokemusperäisiä asioita. Ne eivät kuitenkaan olleet itsetarkoitus, vaan väline haastateltavien ajatusten ja omakohtaisten kokemusten tavoittamiseksi. Rakensimme lappujen sisällöt hyödyntäen sekä opinnäytetyön teoreettista viitekehystä että tutkimusprosessin myötä karttunutta havainnointitietoa. Näin ollen suunnittelimme loppuhaastattelun toteutuksen vasta projektin toiminnallisen osuuden päättymisen jälkeen, jolloin olimme jo sisällä tutkittavassa yhteisössä.

Loppuhaastattelu eteni kaksivaiheisesti. Ensimmäisessä osuudessa jokainen osallistuja valitsi pöydältä itselleen sopivimmat laput. Pöydät olivat otsikoitu seuraavasti:

1. Miten kuvailisit voimauttavan valokuvan projektia?
2. Miten koit voimauttavan valokuvan prosessin?

Otsikoiden alla oli lukuisia sanoja ja väittämiä, joita kukin sai poimia omassa tahdissaan sopivan määrän. Jokainen keräsi valitsemansa laput talteen kirjekuoreen. Tämän jälkeen kokoonnuimme keskustelemaan ryhmähaastatteluun, joka äänitettiin ja litteroitiin osallistujien luvalla. Haastatteluun osallistui neljä henkilöä, joista kolme oli aikuisia. Valittuja lappuja hyödynnettiin haastattelutilanteessa. Dialogia rakennettiin siten, että haastattelija ohjasi keskustelua ennalta rakennettujen teemojen avulla ja tarjosi jokaiselle osallistujalle oman puheenvuoron.

Vuorollaan haastateltavat saivat kertoa vapaamuotoisesti kokemuksistaan voimauttavan valokuvan projektista. Keskustelua johdettiin samoilla virittäväillä kysymyksillä (1. ja 2.), jotka toimivat aiemmassa vaiheessa apulappujen otsikoina. Perheenjäsenet saivat halutessaan kertoa joko konkreettisesti valitsemistaan lapuista, tai avata ajatuksiaan niiden avulla. Kaikille osallistujille korostettiin myös, että kaikki keskusteluun osallistuminen; puheenvuoron käyttäminen ja asioiden jakaminen, on täysin vapaaehtoista. Tahdoimme varmistaa, että haastatteluun osallistujat löytäisivät lapuista henkilökohtaisia kokemuksiaan kuvaavat sanat. Tämän vuoksi pyrimme kirjoittamaan mahdollisimman monta erilaista vaihtoehtoa.

Lapuilta löytyi monipuolisesti vaihtoehtoja sekä kielteisten että myönteisten tunteiden ilmaisuun – kumpiakin määrällisesti yhtä paljon. Lisäksi tarjosimme osallistujalle mahdollisuutta kirjoittaa tyhjälle lapulle omin sanoin kokemuksistaan projektissa. Haastateltavan oli mahdollista valita myös tyhjä lappu. Väittämien tuli olla riittävän yleisluontoisia mutta kuitenkin samaistuttavia. Pyrimme muotoilemaan ne siten, että kunkin haastatteluun osallistuvan omalle kokemukselle, tulkinnalle ja ajattelulle jäisi sijaa.

Vaikka haastattelu toteutettiin toiminnallisesti ja ryhmämuotoisesti, oli sen tavoitteena kerätä tietoa yksilöllisistä ja henkilökohtaisista kokemuksista, joita osallistuneet nuoret ja heidän perheenjäsenensä koko prosessiin liittivät. Toteutimme loppuhaastattelun ryhmässä kahdenlaisista syistä. Näyttelyn yhteydessä ryhmä oli helpoin saada koolle. Toisaalta ajattelimme, että voisi olla rennompaa osallistua keskusteluun ryhmässä kuin kahden kesken haastattelijan kanssa. Tahdoimme tietoisesti purkaa haastattelutilanteeseen liittyvää vastaamisen painetta. Lisäksi oletimme, että näyttelyyn orientoituessaan perheet olisivat paremmin virittäytyneitä myös haastattelun aiheisiin. Toiminnallisen toteutuksen avulla oli tarkoitus myös helpottaa asioiden mieleen palauttamista.

5.3.2 Työntekijöiden haastattelut

Työntekijät haastateltiin yhtenä ryhmänä ensimmäisen kerran ennen toista työpajaa ja uudistaan loppunäyttelyn jälkeen yksikössä. Haastattelut äänitettiin ja luonteeltaan ne olivat puolistrukturoidun teemahaastattelun ja avoimen haastattelun välimuotoja. Kysymykset olivat hyvin avoimia ja tilaa antavia ja lisäkysymyksiä esitettiin sen mukaan mitä heidän pohdiskelevista vastauksistaan nousi.

Työntekijöiden alkuhaastattelu eteni seuraavan rungon mukaan:

1. Miten olette kokeneet prosessin tähän asti? Mikä on ollut yllättävää ja mikä haasteellista?
2. Millaisia odotuksia teillä on nuoren ja hänen valitsemansa perheen välisen suhteen ja vuorovaikutuksen osalta? Mitä siinä voisi tapahtua?
3. Mitä toivotte, että voisi tapahtua nuoren ja teidän välillä? Miten se voisi näkyä arjessa täällä yksikössä?

4. Mitä odotatte työnne kannalta - joko henkilökohtaisesti tai työporukan näkökulmasta? Mitä tällainen uudentyyppinen työote voisi tuoda?
5. Minkälaisia oman henkilökohtaisen kasvun odotuksia teillä on tämän prosessin suhteen?
6. Mihin asioihin haluaisitte itse kiinnittää huomiota tai mitä tarkastella/nähdä loppuhaastattelun yhteydessä?

Työntekijöiden loppuhaastattelussa kysymykset mukailivat Motorola-mallia. Työntekijät pohtivat sitä, mikä meni hyvin, mikä huonosti, mitä opittiin ja mitä tehtäisiin seuraavalla kerralla paremmin. Keskustelu suunnattiin myös siihen, mitä käytännössä tulisi tehdä, jotta he voisivat edetä kohti tulevia tavoitteita. Lopuksi kysyimme, mitkä olivat heidän mielestään projektin hyödyt ja vaikuttavuus asiakassuhteissa. Kysymysten pohjalta käydyn keskustelun jälkeen ohjaajat jakautuivat kahteen ryhmään ja kävivät läpi SWOT-analyysin, jossa he kirjasivat tämän projektin vahvuudet, heikkoudet, uhat ja mahdollisuudet myös tulevaisuutta ajatellen. Kävimme pohdinnan tulokset vielä suullisesti läpi. Toimitimme kysymykset ja SWOT-analyysin pohjat työntekijöille etukäteen. Kooste SWOT-analyysistä löytyy opinnäytetyön Liitteet-osiosta (Liite 3).

5.4 Aineiston analyysin toteuttaminen

Seuraavissa alaluvuissa kuvaamme, miten aineiston analyysin toteutus eteni tässä työssä. Ensin käymme läpi perheiden alku- ja loppuhaastatteluiden analyysit sekä aineistosta löytämämme teemat. Vastaavasti kuvaamme aineiston analyysin toteuttamisen työntekijöiden haastatteluiden osalta. Aineistot olivat runsaita etenkin työntekijöiden puolelta. Puramme laajemmin niiden antia luvussa "Tutkimustulokset" (katso Luku 6).

5.4.1 Perheiden haastatteluiden analyysi

Perheiden alkuhaastattelut litteroitiin, minkä jälkeen kävimme aineiston läpi manuaalisesti. Aineistosta esiin nousseita asioita merkittiin eri värein. Näin saimme yleiskuvan siitä, mikä on vastauksissa toistuvaa ja tyypillistä. Tämän jälkeen lajittelimme samanlaisia asioita yhteen ja jaottelimme vastaukset kysymysrunkoa mukailleen seuraavien teemojen alle:

1. Perhesuhteet, merkitykset ja voimavarat
2. Suhde menetelmään
3. Suhde valokuvaan ja kuvattavana olemiseen
4. Kokemukset vanhojen valokuvien katselusta
5. Miten haluaa tulla nähdyksi
6. Odotukset ja unelmat projektin suhteen

Ryhmittelimme vastaukset aina ensin nuorten näkökulmasta ja sitten muiden perheenjäsenten, koska näiden kahden ryhmän vastaustavat erosivat toisistaan. Lisäksi jäsenystavan avulla nuorten ääni tuli näkyväksi erikseen, mikä oli tarkoituksenmukaista siksi, että perheenjäsenet valikoituvat prosessiin heidän kauttaan.

Perheiden loppuhaastattelun jaottelimme litteroidusta tekstistä kolmeen eri päätteeseen:

1. Henkilökohtaiset haasteet
2. Myönteiset vaikutukset henkilökohtaisessa elämässä
3. Positiivinen palaute projektista

Päätemojen löytämisen jälkeen ryhmittelimme vastaukset ja repliikit ensin esille nousseiden teemojen alle. Sen jälkeen jaottelimme ne vielä uudestaan kunkin osallistujan mukaan, jolloin tuli näkyväksi vastausten hajonta sekä puheenvuorojen jakautuminen. Pyrimme myös tavoittamaan kunkin vastaajan ajatukselliset kokonaisuudet. Tavoitteena oli ymmärtää tutkittavien tuottamia merkitysten kokonaisuuksia. (Vilka 2015, 164.)

5.4.2 Työntekijöiden haastattelun analyysi

Työntekijöiden alkuhaastattelun analyysi eteni aineistolähtöisesti vaiheittain. Tutkittavat olivat vastauksissaan suhteellisen tuotteliaita, joten kerätystä aineistosta oli löydettävissä lukuisia teemoja. Haastattelun osista keskeiseksi nousevia asioita merkittiin manuaalisesti eri värein. Yleiskuvan saamiseksi kävimme aineistoa ensin läpi yliviivaamalla. Ryhmittelimme litteroidusta tekstistä esiin tulleita suoria lainauksia siten, että pyrimme järjestämään sisällöllisesti samanlaiset puheenvuorot allekkain.

Suoritimme ryhmittelyn Vilkan (2015) logiikkaa mukaillen: keskeisiä lauseita, lauseen osia tai ajatuksellisia kokonaisuuksia etsien. Löydettyämme analysoitavat “perusyksiköt”

muodostimme niistä ryhmiä ominaisuuksien ja piirteiden mukaan. Nimesimme ryhmät yläkäsitteiden alle, minkä jälkeen jatkoimme ryhmittelyä edelleen kohti suurempaa kokonaisuutta. Aineistoa järjesteltiin uudelleen erittelemällä, yhdistelemällä ja tiivistämällä sitä laadullisesti Vilkan (2015) ohjeita seuraten. Aineistoa ryhmiteltiin pyrkimyksenä ymmärtää tutkittavien työntekijöiden tuottamia merkityskokonaisuuksia. (Vilka 2015, 164.)

Etsimme aineistossa ainutlaatuisesti esiintyviä asioita avoimesti. Vilkan (2015) mukaan tavoitteena aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on löytää tutkimusaineistosta jonkinlainen tyypillinen kertomus (Vilka 2015, 163). Sitaatteja pelkistään ja järjestään etenimme yksityiskohtaisesta kohti yleisempää. Havaintoja kokoamalla päästään kohti suurempia teemoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Työntekijöiden vastauksia ei jäsennelty suoraan haastattelukysymysten (katso Luku 5.3) mukaan. Sen sijaan työntekijöiden vastaukset jaoteltiin seuraaviin teemoihin:

1. Projektin osatekijät työntekijöiden näkökulmasta
2. Voimauttava valokuva työmenetelmänä
3. Henkilökohtaiset kokemukset prosessista
4. Odotukset ja toiveet projektille

Loppuvaiheen haastattelussa työntekijöiden ajatuksia viritettiin SWOT-analyysirungon avulla. Emme jäsennelleet vastausaineistoa haastattelukysymysten mukaan, sillä etukäteen suunniteltujen kysymysten tarkoitus oli ainoastaan ohjata keskustelua - ei määrittää tai rajoittaa aineiston analyysin rakennetta. Nojasimme siihen, että haastatteluiden teemat eivät noudattaneet etukäteen suunniteltua rutiinia, kaavaa tai ennalta mietittyjä sisältöalueita. Sen sijaan haastattelutilanteessa ihmiset puhuivat tutkimuksen kannalta mielenkiintoisista teemoista heille merkityksellisissä asiayhteyksissä - omalla persoonallisella tavallaan jäsentäen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Käsittelimme työntekijöiden loppu- ja alkuvaiheen haastatteluaineistoja samalla tavalla. Alkuhaastattelun rakenteesta poiketen työntekijöiden loppuhaastattelu eteni avoimien kysymysten sekä parityöskentelyn pohjalta. Aineistoa analysoidessa havaitsimme, että loppuvaiheessa tutkittavat olivat tuotteliaita ja aineiston kieli rikasta. Etsimme löydöksiä aineistolähtöisesti edeten. Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2006) mukaan realistisesti

tarkastellen aineistosta katsotaan sitä, mitä siinä itsessään on - tai mitä siitä on löydettävissä tutkittavan aiheen kannalta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tarkastelimme siis litteroitua tekstiä erilaisten merkityssuhteiden näkökulmasta - tutkimuskysymysten (katso Luku 2) ohjaamina. Pyrimme johtamaan eri teemoista suurempia kokonaisuuksia, joista puolestaan muodostui edelleen yläkäsitteitä.

Työntekijöiden loppuhaastattelun tuottamasta aineistosta löydettiin samansuuntaisia teemoja kuin alkuhaastattelusta. Poimimme loppuhaastattelusta seuraavat teemat:

1. Projektin osatekijät työntekijän näkökulmasta
2. Voimauttava valokuvaus työmenetelmänä
3. Henkilökohtaiset kokemukset prosessista
4. Projektin merkitys vuorovaikutussuhteissa

Motorola-mallia² mukailevaa kysymysrunkoa apuna käyttäen työntekijät arvioivat projektin toteutusta ja merkitystä sekä yksityisellä että yleisellä tasolla. Työntekijöiden tuottamaa aineistoa analysoidessa loppuvaiheen ajatuksia oli mahdollista peilata alkuvaiheen odotuksiin ja toiveisiin. Kooste SWOT-analyysistä täydensi litteroitua haastatteluaineistoa. Aineistoa tulisi koetella muun muassa tutkijan ajattelua ja olemassa olevaa tutkimustietoa vasten (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

² Motorolaa voidaan käyttää projektin suunnittelussa, arvioinnissa sekä analysoimisessa. Malli on yksinkertainen, ja sitä voi hyödyntää kolmivaiheisesti. Käsite on leikkimielinen ja informaalinen; virallisesti sillä tarkoitetaan projektiraportoinnin työkalua. (Tiimiakatemia 2014.)

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Perheiden kokemukset

Perheiden prosessi eteni hämmennyksestä, epätietoisuudesta sekä pienestä toiveikkuu-
desta kohti omakohtaisesti koettuja merkityksiä. Perheiden osalta merkittävin muutos ta-
pahtui sekä prosessiin liittyvien että sen myötä heränneiden tuntemusten tasolla. Projektin
aikana perheiden tunnekokemukset kehittyivät siten, että alun varovaisen toiveikkaista
odotuksista päädyttiin lopulta kohti hyväksynnän ja myönteisyyden kokemuksia.

TAULUKKO 1. Koonti perheiden kokemuksista

ODOTUKSET	KOKEMUKSET
”Ehkä tässä jotain voi oppia myös itsestään”	”Se alkoki se palaute positiivisesti vaikuttaa, nyt se tuntu purevan enemmän”
”Tavoitteena voisi olla, että avaisi jotain”	”Minut hyväksyttiin aidosti”
”Että se yhdistäisi – ehkä”	”- - muutuini niinku kohteesta tarinan kertojaksi”
”Mua kiinnosti. Lähdin ainaki omasta mielestäni avoimin mielin”	”Ei tarvinnu niinku mieltä sitä et joku arvostelee”
”Mul on toive, että poika vähän avautuis”	”Mä rupesin nauraaki”
”Olin mää vähän sillee, et mikäköhän juttu tää ny on”	”Suhde valokuvaan muuttui” ”Kyl oon niinku tyytyväinen näihin kuviin ja muutenki toteutukseen”
”Mää lähdin oikeestaan ylipäättään vähän niinku sillain et mää kattelen mitä tää on”	”Mulle tuli se toivo” ”Mää sain täällä itteni niinku kondikseen”

Alkuhaastattelussa halusimme tutustua perheenjäseniin yleisesti. Lisäksi tarkoituksena oli tunnistella heidän käsityksiään perheestä sekä perheelle tärkeistä asioista. Nuorten vastaukset jäivät niukoiksi, mutta osa perheenjäsenistä nimesi perheelle vahvoja merkityksiä ja yhteisiä, voimavaroiksi laskettavia kiinnostuksen kohteita tai luonteenpiirteitä. Merkilläpantavaa koko haastattelussa tutkijoiden kannalta oli se, että emme lähtökohtaisesti tienneet, mitä puutteita, haasteita tai kipuja perheissä oli, eikä niistä myöskään haastattelussa puhuttu. Ei kysytty, eikä kerrottu. Vastaukset olivat myönteisesti sävyttyneitä. Tähän saattoi vaikuttaa se, että kysyjä oli ennalta tuntematon ihminen. Vastaukset siis antoivat todennäköisesti sen, mikä on positiivista ja helppoa kertoa vieraille ihmiselle.

Suhde menetelmään oli kaikille uusi, eikä oikein osattu ajatella mitä on tulossa. Nuoria ihmetytti ja perheenjäseniä kiinnosti. Seuraavassa osiossa teemme näkyväksi perheiden puheenvuoroja omista kokemuksistaan. Anonymiteetin vuoksi sekä haastatteluun osallistuneet perheenjäsenet (P1–P9) että nuoret (N1–N4) eroteltiin toisistaan numeroin.

N1. Vähän ihmetystä, et mitä se auttaa – tai sillee.

N3. Olin mää vähän sillee, et mikäköhän juttu tää ny on...

P2. Mua kiinnosti. Mä lähdin avoimin mielin...sillain aika avoimesti tai odottavastikin, et en mää oikein tiä mitä on tulossa, että.

P7. - - tämä on uusi menetelmä, en tiedä mitä ajatella. Olen mukana avoimin mielin. Tuntui kyllä mielekkäälle, kun Miina kertoi periaatteista. Vielä on tuntematon alue.

Myös toinen haastateltava sanoi tullessaan vakuuttuneeksi Miina Savolaisen kautta. Hän kertoi olleensa aluksi projektia vastaan, mutta ensimmäisessä työpajassa vakuuttui vetäjästä, eli Miina Savolaisesta ja huomasi myös, että mukana on erilaisista ihmisistä koostuva porukka, mikä innosti.

P5. “No mä huomasin että vetäjä on upee, ihan fantastinen... Joo, ja sitte ku mää näin että ketä muita siellä oli ni mä sanoin ohjaajalle, että “wou”, että meitähän on siis erilaisia ihmisiä yhdessä.”

P7. “Tuntui kyllä mielekkäälle, kun Miina kertoi periaatteista.”

Suhde kuvattavana olemiseen oli suurimmalle osalle vaikea ja osa sanoi sen riippuvan siitä, kuka kuvaa. Moni koki, että suhde valokuvaamiseen ja kuvattavana olemiseen muuttui kuitenkin positiivisemmaksi. Toinen yllättyi siitä, miten itsestä voi saada niin hyviä kuvia.

N2. “En tykkää. Turhaa...ei vaan kiinnosta”

P6. “Oma suhde kuvattavana olemiseen: Se on vaikeaa ja kauhulla odottaa sitä osuutta.”

P8. "En pidä kuvattavana olemisesta. Tuntuu, ettei saa semmoisia kuvia, mitä itse haluaa."

P5. "P. on ainoa joka osaa ottaa musta sellasia kuvia ku määhä haluan."

Nuorilla ja heidän perheenjäsenillään ei aluksi ollut selkeää kuvaa siitä mitä oli tulossa. Mukaan lähdettiin avoimin mielin ja vailla odotuksia. Kaikki eivät alkuhaastattelussa oikein tieneet, miten haluaisivat tulla nähdyksi. Muutamat perheenjäsenet puhuivat toiveesta ja odotuksesta, että jotain aukenisi.

N2. "Emmäitiä. En varmaan mitenkään."

Osalla perheenjäsenistä oli toive tulla nähdyksi aitona ja sellaisena kuin on, esimerkiksi iloisena tai herkkänä.

P8. "Toivoisin tulevani nähdyksi silleen, että voisi itse olla tyytyväinen. Että se herkkyyspuoli näkyisi. Ei mitään perus "sano muikku"-kuvia."

Joku arvioi ajatusten kehittyvän matkan varrella ja yksi halusi muiden luovan mielikuvan itsestään.

P2. "- - Mä jätän sen oikeestaan kuvien kattojien armoille, ett' saavat sit luoda mielikuvansa, että - oikeestaan se on kiva kuulla että jos ei ittellä oo mielikuvaa että mimmosen kuvan muut muodostaa."

Nuorilla ei ollut juurikaan odotuksia projektin suhteen. Vain yksi nuorista kertoi haluavansa tulla kuvatuksi harrastuksensa parissa. Perheenjäsenistä osa sanoi katselevansa avoimin mielin, mitä tuleman pitää ja osa toivoi "jonkin aukenemista", lähentymistä perheenjäseneen tai oman itsensä parempaa hyväksymistä.

P6. "- - että löytyisi voimaantumista ja hyväksyvä silmä itseä kohtaan. Että jotkut arvet voisi aueta ja mätä saataisiin ulos ja taas saataisiin arvet kurottua umpeen."

P6. “ - - että äidin ja pojan suhde lähentyisi. Toive, että syntyisi luottamusta ja ettei tarvitsisi pelätä mitä toisen seurassa sanoo. Että jotain aukenisi.”

Perheiden loppuhaastattelussa ainoa paikalla ollut nuori pitäytyi lähinnä annetuissa ilmaisuissa, mikä osoitti että valmiit laput olivat avuksi erityisesti nuorten kannalta. Yksi perheenjäsen ei puhunut valitsemistaan lapuista, vaan nosti esille vielä muita asioita. Perheenjäsen, joka ei ollut alkuhaastattelussa, eikä ensimmäisessä työpajassa, puhui ja kertoi tunnelmistaan tässä haastattelussa eniten. Hän oli ainoa, joka pohti esille nousseita vaikeuksia, ainoa joka reflektoi omaa tapaansa ajatella itsestään tai muiden kuvista ja myös ainoa joka puhui esille nousseista tulevaisuuden tavoitteista. Hän ei ollut henkilö, joka olisi varsinaisesti nuoren lähiomainen tai tämän asioista vastaava. Hän reflektoikin asioita lähinnä omalta kannaltaan - peilaten kokemaansa omaan prosessiinsa ja omaan itsetunteukseensa.

Vaikeudet, joita eräs perheenjäsen nosti esille, liittyivät positiivisen palautteen vastaanottamiseen ja toisaalta siihen, että mistään ei saanut sanoa mitään negatiivista. Oudoksi hän koki myös sen, että kuvattava oli se, joka sai päättää mitä, missä ja miten kuvataan. Hän tunnisti itsekriittisyytensä ja reflektoi omaa ajatteluaan seuraavasti:

”Enhän mä nähny mitään niinku vikaa muiden kuvissa.”

“Ehkä mä en olekaan niin hirveä mitä mä ajattelen olevani.”

“Ei mun hymy nyt niin kauhee oo.” (P9)

Eniten tuotiin esille sitä, mikä koettiin hyväksi projektissa. Myös erilaisia myönteisiä vaikutuksia mainittiin. Osallistujat kokivat, että saivat olla mukana juuri sellaisina kuin ovat. Lisäksi he kokivat tulleen hyväksytyiksi ryhmässä. Prosessin myös koettiin perheenjäseniä lähentäväksi. Lisäksi se sai näkemään työntekijät uudessa valossa. Itsemäärätely koettiin hyväksi ja se, että sai vertaistukea. Hauskaakin oli ja iloa koettiin. Osallistujat kokivat, että tulivat nähdyiksi ja kuulluiksi. Joku myös koki saaneensa toivoa tulevaan.

P5. “Mulle tuli sitte toivo... mä sain täällä itteni niinku kondikseen.”

Loppuhaastattelussa valittiin apulapuilta adjektiiveja, joiden avulla kuvattiin prosessia kokonaisuutena. Valittujen sanojen joukossa oli muun muassa: *innostava, tunnelmalli-*

nen, inspiroiva, vaikuttava, toiminnallinen. Suhteen valokuvaan ja omaan itseen kerrottiin kohentuneen. Työntekijät eivät enää näyttäneet ”kliineinä” vaan inhimillisinä ja hyväksyvinä ihmisinä. Myönteiset tulokset olivat menetelmän kannalta toivottavia, vaikkakin ne ovat vaikeasti yleistettävissä subjektiivisen luonteensa vuoksi.

6.2 Työntekijöiden kokemukset

Työntekijöiden prosessi eteni epävarmuustekijöistä, odotuksista ja toiveikkuudesta kohti kasvavia valmiuksia ja henkilökohtaista kehittymistä. Työntekijöiden osalta merkittävin muutos tapahtui uudenlaisen työotteen sekä sen myötä heränneiden ajatusten tasolla. Projektin aikana työntekijöiden tuntemukset kasvoivat vienoista toiveista kohti toteutuneen pohdintaa, päätyen lopulta kohti lähentymisen, ylpeyden ja tyytyväisyyden kokemuksia.

TAULUKKO 2. Koonti työntekijöiden kokemuksista

ODOTUKSET	KOKEMUKSET
”- - löytäis sitä kokemusta siitä et me katsotaan toisiamme niinku ihminen ihmistä eikä suinkaan niinku työntekijä asiakasta”	”- - vaikutukset meidän työotteeseen ja perhedynamiikkaan ja tällasia niin - - hyviä mahdollisuuksia”
”- - että heidän perheen vuorovaikutus avautuis. Kyllä odottaa sitä loppua että kaikki vois olla ylpeitä, sekä me että perheet”	”Me onnistuttiin tässä mikä ei ollu yhtään itsestään selvää”
”Ehkä että antaa jotain ittestänsä”	”- - me ollaan annettu niin paljon itestämme siihen”
”- - että ne roolit niin kuin löytyis sellasessa positiivisessa jutussa.”	”ajatuksien herättäjänä ja semmosena - - muutti ajatuksia itsestään ja perheestä”
”- - että siinä perheen välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuis jotain, johonkin suuntaan niinku lämpenemistä tai lähentymistä”	”- - perhesuhteet on lähentyny - - ohjaajat ei näyttäydy niin ohjaajina pelkästään”
”- - et se näkemys jollain tavalla avartuis toisistaan”	”on oppinu ehkä hyödyntään sitä pysähtymistä ja sitä miten on toiselle läsnä”
”mahdollisuutta myöskin tarkastella itte itteänsä, sitä et millasena itsensä näkee”	”- - kaikilla on ollu valmius siihen niinku heittäytymiseen ja sitte lisäksi halu omaan kasvuun ja kehittymiseen”

Työntekijöiden haastatteluista nousi esiin kolme teema-aluetta, jotka käsitellään tarkemmin seuraavissa osioissa. Vastausten perusteella työntekijöiden kokemukset projektista jakautuvat seuraaviin osa-alueisiin:

1. Käytännöt
2. Vuorovaikutus
3. Roolit

Tulosluku on jäsenelty edellä mainittujen teemojen mukaan. Tuloksia havainnollistetaan myös puheenvuorojen sekä dialogien avulla. Anonymiteetin vuoksi haastatteluun osallistuneet työntekijät eroteltiin ja koodattiin numeroin (T1–T4).

6.2.1 Käytännöt

Alussa työntekijöillä oli epätietoisuutta sekä epävarmuutta projektin toteutumisesta: aikatauluista, osallistujista sekä voimauttavasta valokuvasta menetelmänä. Projektin osatekijät ja käytännön järjestelyt herättivät keskustelua suunnitteluvaiheessa, jossa projekti haki vielä muotoaan. Keskusteltiin siitä, miten osallistujat poimitaan ja sitoutetaan mukaan. Työntekijät esittivät toiveita ja odotuksia sekä omasta että perheiden näkökulmasta. Ajateltiin, että voimauttavan valokuvaprojektin kaltaiseen toimintaan perheillä voisi olla enemmän annettavaa, vaikka ajateltaisiin olevan vähemmän voimavaroja asioiden edistämiseen muuten. Odotukset ja ennakkoajatukset olivat positiivisesti latautuneita.

Voimauttavan valokuvan menetelmän odotettiin tuovan uutta näkökulmaa työhön. Lisäksi toivottiin, että projektin myötä saataisiin välineitä käyttää menetelmää myös jatkossa. Menetelmän käyttö ja sisäistäminen myös puhututti; keskusteltiin tarvittavan työorientaation omaksumisesta, harjoittelusta sekä osaamisen siirtämisestä tulevaisuudessa. Toivottiin, että harjoittelun kautta menetelmän soveltamiseen liittyvät valmiudet kehittyisivät edelleen. Näin ne olisivat paremmin hyödynnettävissä uudelleen.

Työntekijät toivoivat perheenjäsenten saavan menetelmästä mahdollisimman paljon selailaista, mitä voi kantaa mukanaan omassa elämässään. Projektilta odotettiin jatkuvuutta, pidempiaikaisia merkityksiä ja toistuvuutta. Toiveena oli myös, että projekti olisi sykäys johonkin, jota osallistujat voisivat hyödyntää myös muutoin tai myöhemmässä vaiheessa: omalla ja oikea-aikaisella tavalla. Ajateltiin, että olennaista projektissa ei ole kokeileminen tai materiaalin tuottaminen vaan se, mitä osallistujat prosessista saavat. Lisäksi toivottiin, että osallistujat voisivat olla ylpeitä, että ovat tehneet prosessin.

Haastatteluissa pohdittiin, kuinka projekti kommunikoi suhteessa arkeen ja perustyöhön. Työntekijät kokivat toimivansa projektissa jokseenkin erillään kuntouttavasta työstä tai laitosarjesta. Itsereflektiivistä pohdintaa käytiin myös suhteessa perinteisiin tai totuttuihin työtapoihin. Prosessin odotettiin syventävän työtä ja tuovan siihen vaihtelua. Oman työn ohessa käynnistyneen voimauttavan valokuvan prosessin kuvattiin tuovan työotteeseen vaikutteita. Prosessin koettiin vaikuttavan työskentelyyn myös projektin ulkopuolella.

T1. ” - - semmonen pehmeys on näkynyt sitten myös tässä yksikön arjessa.”

T2. ” - - ja sit kun sitä voi hyödyntää ihan omassakin arjessaan.”

T3. ” - - ihan tietoisesti tätä kellumisajattelua ottanu mun työhöni mukaan.”

Työntekijät mielsivät projektin osittain erilliseksi jutuksi, joka ei oikein kuulu kuntoutukseen tai lastensuojelutyön tyypilliseen luonteeseen. Eräs työntekijöistä kuvasi hyödyntäneensä ”irrallaan olevampaa” rooliaan tässä tarkoituksessa.

T2. ”Tää on aika voimauttavaakin, kun muuten tää lastensuojelu on vähän semmosta kaaostyötä, miss’ keskitytään vaan asioihin jotka pitää saada muuttumaan ja paremmaksi - että siihen saa niinku vähän vastapainoks sitä olemassa olevaa hyvää.”

Tärkeäksi työntekijät näkivät pitää yllä positiivista näkökulmaa ja tunnelmaa paitsi työyhteisössä yleensä myös silloin, kuin asiat eivät sujuisikaan odotetulla tavalla. Odotettiin, että kaikilla on mukavaa, vaikka asiat eivät onnistuisikaan. Työntekijät näkivät, että tunnelman luominen ja siitä kiinni pitäminen vaatii tietoista ja jatkuvaa ajatustyötä.

T4. ” - - ainaki ihan hyvin pystynyt pitämään kii semmosesta kellumisesta.”

Työntekijät kuvasivat menetelmän työllistäneen, mutta mielekkäässä määrin jaksamiseen nähden. Sen koettiin kuitenkin tuovan lisäarvoa työhön. Lisäksi projekti avasi mahdollisuuksia lähestyä ja tutustua paremmin mukana oleviin nuoriin. Prosessi koettiin myönteisenä myös projektitiimin yhteishengen kannalta. Työntekijät kokivat heittäytyneensä yhdessä, saaneensa vertaiskokemusta ja oppineensa tuntemaan toisiaan paremmin.

T1. “Kyl se hyvä, mitä täst on saanu ni korvaa sen mitä on joutunu siihen käyttään - - plussan puolelle jää ehdottomasti.”

T2. “Mukavaa vaihtelua lähestyä perhetyötä tää tämmönen tapa.”

T1. ”- - onhan tää perustyöhön tehny aika paljon lisää.”

Toteutuksen ja työryhmän sisäiseksi vahvuudeksi nimettiin voimauttavan projektille omistautuminen. Kokemukset projektin käytännöistä olivat lopussa selvästi myönteisiä odotuksiin nähden. Prosessin koettiin alkavan kannatella itse itseään, kun asioita ”annetaan tapahtua”. Projektia koskevat rakenteelliset ja toteutukselliset haasteet liittyivät suurimmaksi osaksi resursseihin. Esimiehen tuki sekä työyhteisön merkitys nostettiin tärkeäksi mahdollistavaksi tekijäksi. Projekti näyttäytyi perustyöstä tai osaston arjesta erillisenä asiana, joka rikastutti sekä herätti kiinnostusta ja ihmetystä muussa työyhteisössä.

6.2.2 Vuorovaikutus

Alkuvaiheessa työntekijät pohtivat käsityksiään ja asenteitaan. Toivottiin, että omia ajatuksia ja tunteita voitaisiin työstää. Alussa pohdittiin tilanteiden hallitsemista; voisiko vain olla ja katsoa mitä sieltä tulee? Lähtöasetelma oli, että projektia tehdään perheitä varten, mutta sittemmin prosessi lähti koskettamaan myös työntekijöitä. Työntekijät kuvasivat lähteneensä tietoisesti hakemaan lempeämpiä suhtautumistapoja.

T3. ”No ehkä just tota lempeää katsetta että jotenki itte vielä enemmän muistas semmosta työskentelytapaa käyttää.”

Projektiin liittyvät odotukset ja toiveet liittyivät monilta osin vuorovaikutukseen. Odotettiin lähentymistä, välien monipuolistumista, avautumista, avartumista ja lämpenemistä (katso Taulukko 2). Keskeiseksi nousi erityisesti sanattoman olemisen ja vastavuoroisuuden merkitys. Seuraava dialogi avaa prosessissa karttuneita kokemuksia kohtaamisesta:

T1. “Moni tilanne on menny silleen ett’ “ai tää menikin nyt näin” ja toi vaan hymyili mulle ja oli ihan ok, vaikka odotti ite jotain vastakkainasettelua tai jotain...- -”

T2. “- luulen et se on vaan siihen kohtamiseen vaan tullu jotain vaihtoehtosta keinoa.”

T3. “Semmonen vuorovaikutus mitä me opittiin ja hyödynnettiin ja hyödynnetään.”

T4. “Ja sit se kuinka semmonen sanaton oleminen, kuinka tärkeätä se on niinku just sen katseen ja sen hetkessä olemisen merkitys. Ja sit toisaalta sitä kautta sit joku elehdintä, ilmeet, kehonkieli, kaikki niinku.”

Prosessi loi kohtaamisia sekä myönteisiä yhteyksiä osallistujien välillä. Eräs työntekijöistä kertoi, että suhde projektissa mukana olleisiin nuoriin oli lähentynyt, vaikka ei toiminutkaan kenenkään oma-ohjaajana. Toinen työntekijöistä puolestaan ajatteli, että projekti oli antanut perheille arvokkaita yhteisiä muistoja, joihin voi palata uudelleen joko henkilökohtaisesti tai ryhmässä. Innostusta ja myönteistä vuorovaikutusta havaittiin arkipäivän tilanteissa: kuten esimerkiksi käytävällä kohtaamisessa tai katsekontaktissa.

T2. ”semmost oon vähän havainnukki että ku kohtaa katseen niin jollain tavalla siinä on vähän erilaista yhteyttä ja ymmärrystä kun aiemmin.”

T1. ”- - se innostus on tarttunu tähän porukkaankin - ja sit me ollaan suunniteltu sitä meidän omaa perhekuva.”

Työntekijät pohtivat prosessin antia myös perheiden näkökulmasta. Eräs työntekijöistä uskoi hyvän kierteen näkyneen monessa asiassa; hän koki omakohtaisesti, että positiivisuus on lisännyt positiivisuutta. Lisäksi kuvattiin myös nuoren ja oma-ohjaajan välisen hyvän ilmapiirin kasvua, mihin liittyi olennaisesti tunne “leijumisesta”. Lopussa työntekijät kertoivat saaneensa uudenlaisia ja vaihtoehtoisia välineitä olla vuorovaikutuksessa.

6.2.3 Roolit

Osa työntekijöistä kertoi alussa kuvitelleensa työskentelyn olevan ulkokohtaisempaa. Vertaisprosessissa työntekijät lähtivät tarkastelemaan omia kuviaan, mikä laittoi liikkeelle ajatustyötä. Prosessointi liittyi merkittävältä osin ammatillisuuden rooleihin: työn, persoonan ja henkilökohtaisen elämän välisiin suhteisiin. Projekti laittoi ohjaajat jakamaan henkilökohtaisia kokemuksia ja kuvia sekä kollegoille että perheiden suuntaan.

Keskustelua käytiin ammatillisista tai henkilökohtaisista rajoista sekä valmiudesta joutua niistä. Pohdittiin kuinka paljon ohjaajan asemassa on valmis paljastamaan itsestään. Prosessin alkuvaiheessa eräs työntekijöistä kuvasi sisäistä ajatustyötään seuraavasti:

T2. ”tulee semmosii niinku työn mukaan tuomia raja-aitoja eteen ja sit täytyy niinku tehä harkintaa siinä, et mis määrin on sit valmis tuomaan sitä omaa prosessiansa, mikä etenee, niinku näytille koska sitä ehkä näkee selaset ihmiset, joille ei halua näyttää sitä puolta omasta ittestään. Et on halunnu ylläpitääkin jotain sellasta työminää.”

Lopussa samainen työntekijä palasi jälleen rajojen tarkasteluun, ja nosti esiin seuraavaa:

T2. “- - se omien rajojen tunnistaminen, että kun on kuitenkin jo niin henkilökohtaisii sisäisii rakenteita, ett’ mistä rajoista sä pystyt viä joutaan niinku omaan ammatilliseen työkenttään... mut mikä on sit jo niin sisäistä ja semmost suojattua et sit ei sopis ylittää.”

Projektiin osallistuneet työntekijät kuvasivat myös omiin ennakko-odotuksiin liittyvää työstämistä ja muutosta. Keskityttiin ajattelemaan perheen hyvää. Henkilökohtaisten asioiden jakaminen koettiin hyväksi tavaksi lähestyä ihmisiä. Prosessin myötä, jo hyvin alkuvaiheessa, työntekijät tulivat tietoisiksi omista mukavuus- ja epämukavuusalueistaan. Tähän liittyen he joutuivat pohtimaan myös sitä, mitä haluavat rajata tai näyttää itsestään.

T1. ”Mä ajattelen että siinä on kuitenkin niin vapaat kädet rajata sitä, et mitä näyttää.”

T2. ”- - moni asia on ehkä menny vähän ainakin mulla henkilökohtaisella tasolla niin töissä kuin muutenkin niin vähemmällä päätöksellä kenties sitten parempaan suuntaan.”

T3. "ainakaan vielä ei oo must tuntunu et oltais menty minkään rajan yli. Et vielä ollaan pysyty suhteellisesti mun mukavuusalueellani."

*T4. "No mä mietin että varmaan ite osas jo rajata sen oman et mitä tota-
noini avaa ittestään."*

Prosessissa mukana olleet työntekijät kuvasivat yllättyneisyyttä siitä, miltä tuntui näyttää oma haavoittuva puolensa ja avata itsestään enemmän kuin tutussa ja totutussa työroolissa. Työntekijät joutuivat toisinaan epä mukavuusalueelle miettiessään omaa rooliaan. Eräs työntekijöistä koki, että ei voinut pitäytyä pelkässä ohjaajan roolissa, vaan avoimuus suhteessa muihin ihmisiin edellytti oman itsen ja ammatti-identiteetin pohtimista. Lisäksi työntekijät keskustelivat edellytyksistä, joita ohjaajuuteen liittyvän asetelman muuttamiseen liittyy. He kokivat omanneensa valmiuden sekä heittäytyä että antaa itsestään prosessiin. Esiin nostettiin halu kasvuun ja kehittymiseen sekä ammatillisesti että yksilöinä.

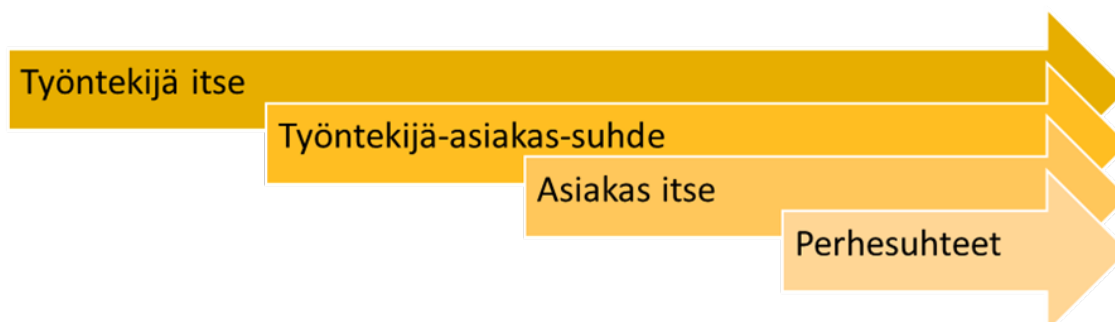
Prosessin myötä myös työntekijöiden tapa suhtautua muutoksiin ja haasteisiin näyttäisi muuttuneen sallivammaksi. Eräs työntekijä kuvasi tämän edellyttävän eräänlaista epävarmuuden sietämistä. Työntekijöiden pohtivat reflektiivistä rooliaan seuraavasti:

T1. "- - jos ei tiä mitään, ni varmaan aika epävarma olo, et mitä ihmettä tästä tulee, niin sen sietämistä on vaatinut myöskin."

T2. "Kaikki tää tällänen niinko tavallaan sietäminen niin tota, ja ongelmanratkasu sitten niinko sitä kautta, niin on ehkä vähä poikkeava."

Eräs työntekijöistä koki roolien muuttuneen siten, että ihminen pystyy puhumaan ihmiselle eri tavalla. Työntekijät eivät näyttäneet pelkästään ohjaajina, vaan rinnalla kulkeijoina. Inhimillistä tapaa katsoa havaittiin myös yhteydenpidossa ja kohtaamisissa; nuoret tuntuivat läheisimmiltä ja osa koki joidenkin vanhempien kanssa jutellessaan valtaasetelman hälventyneen. Myönteiset kokemukset olivat menetelmän kannalta toivottavia, joskin viitteellisiä ja vaikeasti yleistettävissä niiden subjektiivisen luonteen vuoksi.

6.3 Prosessien monitasoisuus

KUVIO 3. Prosessin monet tasot

Prosessista muodostui lopulta monitasoinen. Se oli myös kokonaisuutena huomattavasti laajempi kuin osasimme odottaa. Projektissa kulki rinnakkain neljä eri prosessia. Ensimmäisen taso oli jokaisen työntekijän oma ja henkilökohtainen prosessi. Toiseksi tasoksi nousi työntekijän ja asiakkaan välinen vertaisprosessi, kolmanneksi kunkin asiakkaan oma henkilökohtainen ja neljänneksi perhesuhteissa tapahtuva prosessi. Kaikki neljä käynnistyivät ja kulkivat projektissa yhtäaikaaisesti. Prosessien rinnakkaisuus teki projektin toteutuksesta osaltaan monitasoisen ja monimuotoisesti etenevän. Ohjaajista vain yksi oli käynyt voimauttavan valokuvan peruskurssin, mikä osaltaan tarkoitti, että valtaosa lähti työstämään prosessia “puhtaalta pöydältä” tai ensimmäistä kertaa.

Työntekijän ja asiakkaan prosessit kytkeytyvät toisiinsa. Kuvaamme tätä osallistujien prosessien dynaamista limittäisyyttä ratasmallin avulla (katso Kuvio 4). Pyrimme kuvion avulla havainnollistamaan sitä, kuinka työntekijöiden tunteet, kokemukset ja toiminta vaikuttavat tapaan, jolla he kohtaavat asiakkaita. Kääntäen; prosessit toimivat molemminpuolisesti. Myös asiakkaan prosessointi vaikuttaa siihen, miten hän kokee, näkee ja on suhteessa työntekijään. Prosessit voivat käynnistää esimerkiksi liikuttumista tai haltioitumista. Tarkastelemme prosessoinnin myötä syntyvää tunnetason kokemusta tai muutosta eräänlaisena mekanismina, joka vaikuttaa tasolla tai toisella työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa.

Työntekijät organisoivat projektin ja tarjosivat ulkoiset puitteet sen toteuttamiselle. Vaikka asiakkaat eivät olleet osallisena projektin rakenteen suunnittelussa sinänsä, asiakkaiden itse määrittelemien teemojen ja merkitysten kautta muodostui koko projektin punainen lanka. Kaikkien osapuolten omat, ainutlaatuiset toiveet, tavoitteet ja löydöt ohjasivat projektia sisällöllisesti. Nuolikuviossa (katso Kuvio 3) tulee näkyväksi myös se, että asiakkaiden omat prosessit olivat käytännöllisessä mielessä kytköksissä työntekijöiden

järjestämiin puitteisiin sekä mahdollisuuteen osallistua projektiin. Projektin toteuttaminen oli olennaisilta osin sidoksissa paitsi työnantajan aloitteeseen myös työntekijöiden valmiuksiin ja omistautuneisuuteen. Kuitenkin; yhtä lailla projekti oli riippuvainen perheiden aloitteista, mielenkiinnosta sekä sitoutumisesta prosessiin.

Prosessin monikerroksisuutta syvensi se, että siihen liittyi myös jokaisen nuoren kautta mukaan tulleet perheenjäsenet. Jokaisella projektiin mukaan tulleella perheenjäsenellä oli ensisijaisesti suhde nuoreen. Tämän lisäksi perheenjäsenet linkittyivät osaksi projektin kokonaisuutta, jossa he olivat jonkinasteisessa suhteen myös mukana olleisiin työntekijöihin riippumatta siitä, tunsivatko he toisiaan ennen projektia. Vertaisuus läpi leikkasi koko projektin siten, että ryhmämuotoisten työpajojen kautta perheenjäsenet tutustuivat jollain tasolla myös toisiinsa, vaikka perheiden väliset vertaissuhteet ei ollutkaan toiminnan tavoite sinänsä. Eräs perheenjäsenistä koki vertaisuuden ryhmässä seuraavasti:

P5. ”Siellähän oli yks äiti, joka vetäyty, mut sit hän avautu ku hä huomaset mullon niinku tosi vaikee tilanne.”

Sekä työntekijät että perheenjäsenet kokivat asiantuntijan roolin kallisarvoiseksi ja rikastuttavaksi. Valokuvan soveltaminen ammatillisesti edellyttää paitsi koulutusta myös ensisijaisesti henkilökohtaisesti koettua prosessia. Työntekijät tekevät konkreettisesti samat harjoitukset, jotka asiakkaille tarjotaan. (Halkola ym. 2009; Savolainen 2009; 211, 222.) Luovien menetelmien parissa työskennellessä on huomioitava, ettei asiakkaalle tarjota prosessia, josta työntekijällä itsellään ei ole kokemusta. Kokemus antaa välineitä kulkea mukana asiakkaan prosessissa. On tärkeää tietää, mitä asiakas voi joutua läpikäymään. (Repo 2014.) Toisaalta työntekijän tulisi voida huomioida myös sellaisia ilmiöitä, joita hänen oma prosessinsa ei ole sisältänyt (Savolainen 2009, 223).

Tehtäessä työtä lasten, nuorten ja perheiden parissa on toistuvasti tilanteita, joissa oma itse peilautuu ja heijastuu toisiin. Vastavuoroisesti ammattilainen asettuu alttiiksi alituiselle toisen kautta tapahtuvalle kasvulle ja muutokselle. Aitoon kuulemiseen perustuva kohtaaminen voi sekä yllättää että osoittautua myös työntekijän elämän kannalta tärkeäksi tai jopa jollain tavalla käännteentekeväksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten valossa voidaan todeta, että prosessi koettiin myönteisenä. Tyypillisesti perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset pyrkivät joko nopeasti määrittelemään, mistä asiakkaan tapauksessa on kyse ja mihin tavoitteeseen pyrkiä, tai he kuuntelevat perhettä ja tarjoavat palveluja heidän itse määrittelemien tarpeiden valossa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015). Monesti työskentely perheen tukemiseksi on muutokseen pyrkivää. Reijonen viittaa Kettuseen, Ihalaiseen & Heikkiseen (2001) esittäessään, että perheyön osatavoitteena voi olla esimerkiksi perheen sisäisen vuorovaikutuksen kehittäminen. Voimauttavan valokuvan menetelmän mukaisesti eivät työntekijät projektissa lähteneet määrittelemään millaista vuorovaikutuksen tai tavoitteiden tulisi olla.

Työskentely ei ollut ongelma- tai ratkaisukeskeisesti orientoitunutta, eikä työstämiselle asetettu reunaehtoja. Työntekijät asemoivat itsensä muuttuviin tilanteisiin siten, että asiat pyrittiin kohtaamaan siten, miten ne kulloinkin tulevat esiin. Luottamus prosessia kohtaan kasvoi sekä työntekijöiden että perheiden kohdalla huolimatta siitä, että projektissa oli läsnä tietynlainen ennustamattomuus ja yllättävyys alusta loppuun asti. Lisäksi prosessi laittoi tarkastelemaan itseään syvällisesti, mikä edellytti osaltaan tähän suostumista.

Haastatteluista nousseiden merkitysten valossa voidaan todeta, että positiivisia asioita tapahtui. Joku koki saaneensa itsensä kuntoon, jollekin tuli toivo ja useampi koki prosessin lähentäneen perheenjäsenten keskinäisiä välejä. Joku koki tulleen omaan elämäntarinaan kertojaksi ja löysi myös runojen kirjoittamisen. Voimauttavan valokuvan keskeinen lupaus nähdä tulemisesta näyttäisi toteutuneen odotetusti ja toivotusti. Mervi Uusimäen (2005) mukaan juuri työntekijöiden ja perheen välisen suhteen merkitys on keskeinen kun arvioidaan työn toimivuutta. Siinä tulisi korostua kunnioittaminen, dialogisuuden toteutuminen sekä perheen aseman ja tilanteen huomioiminen.

Merkittävää on perheen tai perheenjäsenen sisäinen havahtuminen ja voimaantuminen. Herkistyminen lastensuojelun elämäkerralliselle ulottuvuudella voi mahdollistaa esimerkiksi taidelähtöisten menetelmien kautta. Tarinat koskettavat paitsi lastensuojelutyön ammattilaisia myös tutkijoita - tai ketä tahansa ympärillä olevia. (Reijonen 2005, 37–48, 69.)

Projektissa liikuttiin paitsi uuden menetelmän myös sisäisen kasvun äärellä. Miina Savolainen ohjasi ohjaajien asetelmaa, jonka osatavoitteena oli ennustamattomuuden hyväksyminen. Lähtökohdan hyväksyminen sinänsä ei vielä ollut tae kohtaamisten uudelleenlaiselle sävyille, mutta menetelmän ideaa opeteltiin rohkeasti. Tästä muodostui ohjaajille prosessi, joka lopulta johti uudelleenlaisen työtöteen omaksumiseen.

Ohjaajat käyttivät usein Miina Savolaiselta omaksuttua sanaa ”kelluminen”, johon oli heidän mukaansa nyt helppo päästä muissakin, projektin ulkopuolisissa tilanteissa. Taidelähtöiset menetelmät puolustavat lapsen ja aikuisen väliselle kohtaamiselle tarpeellista ajan ja tilan merkitystä laitoksen arjessa. Yhteisen tekemisen ja kokemisen myötä voi lapsen ja aikuisen välille syntyä uudellinen ”taajuus” muun tekemisen lomassa. (Känkänen 2013, 67, 77.)

Loppuhaastattelussa pohdittiin, kuinka erilaisten yllätysten ja vastoinkäymisten hyväksymisestä tuli sääntö eikä poikkeus. Vastausten perusteella tämä yllätti heidät itsensäkin. Sekä ohjaajien kertomana sekä prosessista tehtyjen havaintojen perusteella tämä oppiminen prosessissa todella tapahtui ja kiireetön ”kelluva” ote löytyi. Kokemuksista voidaan päätellä, että paitsi kohtaamisen tapa myös siihen liittyvät tunteet muuttuivat.

T2. “ - - se kelluvuus alkuun. Et kun pääsi siitä kiinni kun jotenki tähän työhön myös... Suoritteet on niin iso osa ja nuoret pitää saada toimimaan ja pitää kohdistaa kuntouttavia toimenpiteitä ja mitä kaikkia tällöisiä - - ”

Prosessin muotoutuminen oli rajattu alue, jossa ei määritellä osallistujien tavoitteita heidän puolestaan. Luovaan toimintaan liittyvä kaavojen rikkominen mahdollisti, että jokainen perheenjäsen saattoi säädellä prosessiin osallistumista omaan rytmiinsä sopivaksi (Savolainen 2015). Voimauttavan valokuvan prosessissa työntekijä vapautui tekemästä väliintuloja; ei tarvinnut tuottaa jotakin, minkä katsoo asiakkaan kannalta päteväksi. Asiakkaalle ei siis tarjota esimerkiksi itsetunnon tai sosiaalisten taitojen parantamista, tai edellytetä työskentelemään jonkin määrätyn teeman äärellä. Asetelma mahdollistaa lastensuojelutyön sisälle oman ja erillisen vapaan tilan, jossa asiakas on päähenkilö. Tämä edellyttää työntekijältä asettautumista siihen suuntaan, mistä käsin asiakas katsoo asioita ja näkee maailman. (Savolainen 2015, 3.)

8 POHDINTA

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tavoitteiden ja lähtökohtien läpinäkyvyys on keskeinen tekijä lastensuojelullisessa työssä (Törrönen ym. 2010, 254). Opinnäytetyöprosessin läpinäkyvyyteen pyrimme siten, että toimimme mahdollisimman avoimesti sekä perheiden että työntekijöiden suuntaan. Työskentelimme vaitiolovelvollisuuteen sitoutuen prosessin kaikissa vaiheissa ja sen jälkeen. Emme viittaa yhteistyökumppanina toimivaan lastensuojelulaitokseen nimeltä yksityisyyden suojaamiseksi. Osallistujille korostettiin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Haastatteluista nostetut puheenvuorot esitetään nimettömästi. Tutkimuksessa tarkasteltavat kokemukset eivät myöskään henkilöidy osallistujiin. Aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Sitouduimme rakentamaan luottamuksellista tutkimusprosessia kaikkia projektin osapuolia kunnioittaen. Kerroimme osallistujille, että sekä työntekijät että asiakasperheet nähdään opinnäytetyössämme tasavertaisina toimijoina. Prosessin missään vaiheessa ei arvioidu vanhemmuutta. Koemme, että sekä projektin työntekijät että me tutkijoina onnistuimme tässä. Loppuhaastattelussa perheet nostivat esiin, ettei heitä arvosteltu. Eräs perheenjäsenistä kertoi kokeneensa, että häntä arvostettiin äitinä.

P5. "Projektin aikana syntyi inhimillisyys ohjaajia kohtaan. Projekti vahisti myös suhdetta lapsiini, ja lämpö välillämme lisääntyi. Rakkaus heihin ei ole koskaan kadonnut, ja nyt se on vain entisestään lisääntynyt."

Pohdimme kuinka luotettavasti, syvällisesti tai kattavasti tuloksista voidaan johtaa päätelmiä menetelmän sovellettavuudesta lastensuojelun perhetyössä. Loppuhaastattelussa oli valitettavasti läsnä vain yksi nuori ja vain muutama perheenjäsen. Muiden äänet jäivät lopussa kuulematta. Koemme, että prosessin merkityksen vankempi osoittaminen olisi vaatinut yksilöllisiä syvähaastatteluita pidemmällä aikajänteellä.

Tieto mukaan lähtijöistä varmistui vain vähän ennen työpajatoiminnan käynnistymistä. Tilanteet ovat toisinaan nopeasti muuttuvia jopa saman perheen kanssa työskenneltäessä. Möllerin (2005) työskentelymallin mukaan huomioitavaa on myös osallistumisen peri-

aatteiden kaksijakoisuus; toisaalta lapsi on syytä ottaa osalliseksi, toisaalta on tiedostettava oikeus olla osallistumatta. Työntekijältä tämä edellyttää herkkyyttä ymmärtää, kuinka lapsi osallistuu omalla ainutlaatuisella tavallaan. Samaan aikaan tulee pohtia, mihin lapsi on työskentelyssä valmis. (Reijonen 2005, 66–67.)

T2. “Ollaan ylläpidetty ajatusta, ett’ se prosessi on vaan heidän... Niin ku meillä on oma. Ettei syyllistytä mistään tehdystä tai tekemättömästä. Annetaan tilaa.” (Suunnittelupalaveri 28.5.2015)

Osallistujat varmistuivat vasta viime hetkellä ennen aineiston keruuta. Tämän vuoksi sovimme seuraavassa palaverissa, että meistä kerrotaan osallistujille etukäteen. Esittelimme itsemme ensimmäisessä työpajassa, jossa kysyimme myös jokaiselta henkilökohtaisesti suostumusta mukanaoloon ja haastatteluihin. Myös me tutkijoina esittelimme oman elämän “käänteentekevän” kuvan. Halusimme näin osaltamme hälventää sellaisia rooleja, jotka olisivat mahdollisesti luoneet asiakkaan silmissä eriarvoisuutta tai valta-asetelmia.

Pyrimme olemaan tilanteissa läsnä hienotunteisesti ja arvostusta osoittaen. Kaikki mukanaolijat antoivat suullisen suostumuksensa sekä tutkijoiden läsnäololle että haastatteluihin osallistumiselle. Saimme luvan myös haastatteluiden äänittämiseen. Kirjallisen suostumuksen saimme valokuvien käyttöön opinnäytetyössä. Valitettavasti puhelinhaastatteluiden äänitykseen tarkoitettua sovellusta ei saatu toimimaan. Vaikka haastatteluiden tallentaminen ei näiltä osin toteutunut sanatarkasti, koemme saaneemme riittävästi muistiinpanoja ja litteroitua materiaalia, jotta niiden antia voidaan pitää luotettavana.

Alkuhaastatteluissa emme tavoittaneet nuorten ajatuksia kovinkaan monipuolisesti. Työskentelytapa oli kaikille niin uusi, ettei mielipiteitä ollut ehtinyt muodostua ja odotuksia oli vaikea ilmaista. Prosessin alkuvaiheessa, jossa emme vielä olleet tuttuja, oli ehkä liioiteltua odottaa, että lastensuojelun kontekstissa elävät nuoret, joiden voi olla vaikea muodostaa luottamuksellista suhdetta kehenkään, olisivat valmiit kovin avoimeen keskusteluun. Haastattelukysymykset olivat todennäköisesti joiltakin osin melko haastavia; esimerkiksi kysymykset perheenjäsenten välisistä suhteista olivat hyvin henkilökohtaisia. Täten ei voida arvioida, oliko alkuhaastatteluiden anti luotettavaa ja tarkoituksenmukaista siinä mielessä, että nuoret olisivat löytäneet sanoja sille, mitä todella ajattelivat.

Alkuhaastatteluihin peilaten nuoret saattoivat havaita paremmin, mitä prosessi heille antoi. Kun oli ääneen sanottu, ettei odotuksia ole, tai ettei niitä osata määritellä, nousivat tulokset paremmin esiin. Yhdessä loppuhaastattelun kanssa se auttoi tekemään näkyväksi prosessin tapahtumia. Koimme henkilökohtaisen kontaktin ja keskusteluyhteyden avaamisen tärkeäksi osallistuvan havainnoinnin toteuttamisen näkökulmasta. Syvällisiin keskusteluihin nuorten kanssa olisi tarvittu useita käyntejä yksikössä sekä luottamuksen rakentamista ja syventämistä vähitellen, kuten Känkänen omasta tutkimuksestaan toteaa (Känkänen 2013, 38). Loppuhaastattelussa oli läsnä ainoastaan yksi nuori ja kolme perheenjäsentä, joten kovin kattavana tulosta ja kokemusten kirjoa ei siltä osin voida pitää.

Aineistot olivat muodoltaan ja sisällöltään erilaisia. Osa perheenjäsenistä tuotti pitkiä, kokonaisia ajatuksia. Nuorten vastaukset olivat sidoksissa esitettyihin kysymyksiin. Työntekijöiden haastatteluissa asioita nostettiin esiin suhteellisen itseohjautuvasti. Perheiden alkuhaastattelu oli puolestaan selkeästi annettujen kysymysten mukaan etenevä. Perheiden loppuhaastattelu oli muista haastatteluista poikkeava sekä muodoltaan että osallistujamäärältään. Läsnä siinä oli vain pieni osa koko projektissa mukana olleista.

Suunnittelimme loppuhaastattelun toteutuksen siten, että sinne ei olisi kenenkään vaikeaa tulla, ja että mahdollisimman moni saisi siinä äänensä kuuluviin. Haasteena oli laatia mahdollisimman kattava kokonaisuus, josta jokainen haastateltava yksilö voisi löytää omaan ajatteluun aidosti sopivan vaihtoehdon. Yksilöllisyyden ja valinnan vapauden lisäksi meidän tuli huomioida prosessin moniulotteisuus. Sanalappujen avulla pyrimme tavoittamaan kaikkien osallistuneiden ajatuksia. Tämä oli tärkeätä erityisesti myös tutkimuksen luotettavuuden ja moniäänisyyden toteutumisen kannalta. Pyrimme parhaamme mukaan siihen, ettemme ohjaa haastatteluita subjektiivisten näkemysten varaisesti.

Henkilökohtaisen suhteen luominen sekä menetelmään että projektiryhmään oli yhteisön sisään pääsemisen kannalta olennaista, mutta myös merkittävä haaste objektiivisuuden säilyttämisen kannalta. Saimme sitä kautta todistaa ja havainnoida aitoja hetkiä, joita meille ei ehkä ulkopuolisina tarkkailijoina olisi suotu. Luotettavuuden näkökulmasta saimme olla tarkkana tutkijan roolin selkiyttämässä ja ylläpitämisessä. Menetelmä edellytti kuitenkin osallistumista. Projekti puhutteli ja tunnelma tempaisi mukaansa. Pääsimme mukaan ja sisälle prosessiin. Tarkastelimme tästä syystä asioita aitiopaikalta.

Savolaisen mukaan voimauttavassa valokuvassa olennaista on synnyttää syttymistä. Syttyminen voi olla yhteisesti tai yksityisesti koettua. Päähenkilön löytäessä jotain tärkeää, myös prosessi voi tulla valmiiksi. Omakohtaiset löydöt voivat liittyä esimerkiksi lohtuun, iloon tai toivoon. Voimaantumisen prosessin vaikuttavuus ja luonne ovat sidoksissa siihen, kuinka menetelmän soveltamistilanteet täyttävät työskentelyn eettiset ehdot (katso Luku 3.3). (Savolainen 2015, 30, 33; Halkola ym. 2009; Savolainen 2009, 211.) Myös tässä opinnäytetyössä *“jonkin merkityksellisen löytyminen”* on paitsi prosessin eettinen lähtökohta, myös tutkimuksen ja projektitoiminnan lopputulema.

Opinnäytetyömme keskeiset tulokset ovat monelta osin kokemukselliseen, tapaus- ja tilannesidonnaiseen tietoon perustuvia. Ne kuitenkin rohkaisevat rikastuttamaan tai syventämään lastensuojelun perhetyötä taidelähtöisen toiminnan keinoin. Lisäksi tutkimuksemme keskeinen lopputulema on se, että voimauttavan valokuvan projekti toteutui ja muotoutui hyvin moniulotteisesti. Taidelähtöiseen toimintaan sisältyvät henkilökohtaiset prosessit olivat ajatuksia herättäviä, ainutkertaisia ja erityisen monimerkityksellisiä.

8.2 Voimauttavan valokuvan reflektiivinen prosessi

Prosessi edellytti jatkuvaa yhteistä reflektiota, josta muodostui myös meille tutkijoille merkittäviä hetkiä koota kerättyjä havaintoja. Reflektio on ensiarvoisen tärkeää prosessissa, jossa kehitetään ammattilaisen kykyä kohdata. Työotteen kehittämisen edellyttää sitoutumista ja innostusta, joten sitä ei voi erottaa työntekijöiden tai työn tekemisen lähtökohdista. Tarvitaan ennen kaikkea halukkuutta ja uskallusta ryhtyä omien työ- ja toimintatapojen tutkimiseen. Lisäksi tarvitaan työyhteisön tuki. (Törrönen ym. 2010, 85).

Kuten Savolainen yhteisissä palavereissa painotti, ei kelluvaa ja valtataistelusta vapaata, vilpittömän avointa, hyväksyvää ja ihmettelevää asennetta voi esittää, vaan asenne täytyy omaksua aidosti. Prosessin vaiheissa ammattilaisen tulee reflektoida omien näkemystensä ja päähenkilön toiveiden toteutumisen ja tilan antamisen välissä. Tämä kamppailu edellyttää työntekijältä sen hyväksymistä, ettei voi lopultakaan tietää, mikä on toiselle ihmiselle olennaista tai tärkeää. Ajatus, kuva tai asia, johon työntekijä on kiintynyt, ei välttämättä ole prosessin päähenkilölle merkityksellinen. (Savolainen 2015, 3-4.)

Tarinallisessa kuvatyöskentelyssä voidaan etsiä jotakin tuntematonta. Luova työskentely voi tavoittaa myös piilevää tai ennalta tiedostamatonta (Sava ym. 2004, 32.) Voimauttavassa valokuvatyöskentelyssä olennaiseksi ei muodostunut se, mitä löytyi vaan enemmänkin se, että jotain löytyi. Emme arvota merkityksiä ja henkilökohtaisia löydöksiä, sillä ne olivat omanlaisia jokaiselle projektiin osallistuneelle.

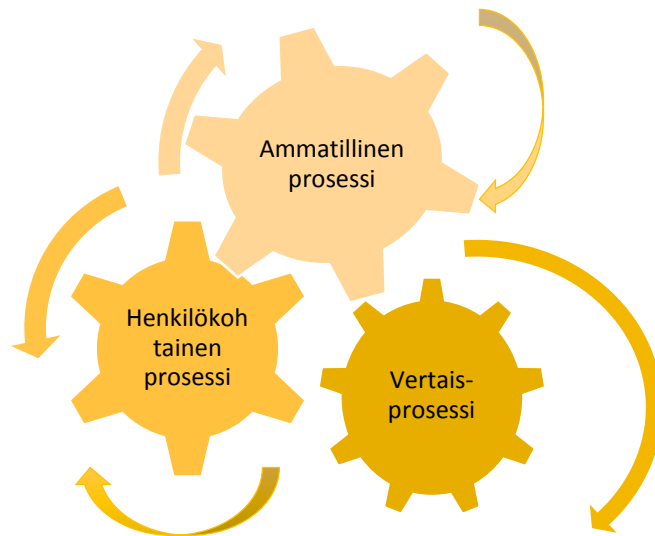
Taidelähtöisessä projektitoiminnassa ei kuitenkaan riitä yksin taidemenetelmien hallinta ja osaaminen; rinnalle tarvitaan ymmärrystä nuoren tai häntä ympäröivien läheisten yksilöllisestä tilanteesta sekä siitä, miten sijoitetun lapsen tunnetarpeet voivat näyttäytyä ryhmässä tai ryhmämuotoisessa prosessissa. (Koponen ym. 2014, 27.) Myös tutkittavassa projektissa ohjaajat toivat sovellukseen viimeisintä ymmärrystä asiakkaan kannalta huomioitavista asioista. Näin projektissa tuli huomioiduksi paitsi riittävä perehtyneisyys käytettävään menetelmään, myös tietous siitä, miten ajoittaa ja soveltaa sitä tilanteisiin sopivalla tavalla.

Dialogista asetelmaa tulisi sisäistää ensin niiden ihmisten kanssa, joiden silmissä työntekijät tahtovat itse tulla kohdatuksi ja ymmärretyiksi. Vasta tämän jälkeen ammattilaiset alkavat käyttää voimauttavan valokuvan prosesseja nuorten ja heidän lähipiirinsä kanssa. (Savolainen 2008, 222) Olennaista on omakuvan ja henkilökohtaisten, elämäntarinallisten valokuvien herättämien tunteiden kohtaaminen. Työskentely oman tunnesuhteen kanssa perustuu ajatukseen, että dialogisuus on vaikeinta läheisimpien ihmisten kanssa, sillä suhteessa heihin elävät myös omat tunteet, tarpeet, toiveet ja odotukset. Lisäksi voimauttavan valokuvan sisällä ajatellaan, että läheissuhteissa vaikuttavat herkästi oletamat siitä, mikä on toiselle hyödyllistä. (Savolainen 2015, 2, 20; Savolainen 2008, 222)

Valtataistelun väheneminen voi vapauttaa ja vahvistaa ihmissuhteita (Törrönen ym. 2010, 78). Vertaistyöskentelyssä tasavertaisuus voi toteutua myös rooleja vaihtamalla. Kuvausprosessin osapuolet olivat toisiinsa nähden samassa lähtötilanteessa (Savolainen 2009, 223). Kaikki perheprojektiin osallistuneet lähtivät liikkeelle samalta viivalta ja kulkivat yhtä aikaa. Roolien vastavuoroinen vaihtaminen poikkeaa perinteestä, jossa lastensuojelun asiakasta katsotaan toimenpiteiden, kuten väliintulojen, valvonnan, sääntelyn, arvioinnin ja rajoittamisen kohteena. (Savolainen 2015, Halkola ym. 2009; Savolainen 2012.)

Työntekijän tulee lähteä voimauttavan valokuvan prosessiin inhimillisellä persoonallaan. (Savolainen 2015; 2009, 222.) Työntekijät muodostavat henkilökohtaisen suhteen paitsi

menetelmään myös projektin jäseniin. Voimauttavan valokuvan prosessin sisäistä reflektiota ei tule ulkoistaa, eikä menetelmän käyttöä pelkistää ammatillisuudeksi (Savolainen 2014.) Asiakastyössä läpikäytävää prosessia voidaan työstää reflektiivisen ajattelun kautta yhdessä ja erikseen (Aalto yliopisto 2015).

KUVIO 4. Prosessien dynamiikka

Rataskuviossa nuolilla havainnollistetaan sitä, kuinka dynaamisesti yhtä aikaa etenevät, luovat prosessit liikkuvat toisiinsa nähden. Rattaat ovat näkemyksemme mukaan itsenäisiä, mutta toisiinsa nähden rinnakkaisia ja samanarvoisia. Dynamiikan muutoksen aikaansaajana voi toimia esimerkiksi liikkuminen tai vaikuttuminen omista tai toisen ihmisen kuvista. Prosessit limittyvät toisiinsa siten, että jos jokin osa liikaa, vaikuttaa se todennäköisesti – tosin sattumanvaraisesti ja ennustamattomasti toiseen. Tämä ilmentää osaltaan positiivisuuden kehää, jota voimauttavan valokuvan menetelmässä tavoitellaan.

Miina Savolaisen mukanaolo ja yhden ohjaajan aiempi menetelmän tuntemus oli välttämätöntä, sillä asiakastyön vuorovaikutus on osaltaan sidoksissa työntekijöiden ymmärrykseen, vastuisiin ja valintoihin. Taidelähtöisille menetelmille ominaisesta vapaudesta ja tasavertaisuudesta huolimatta asiakas on tavalla tai toisella riippuvainen siitä, mitä ammattilaiset työssään päättävät vaalia. Siinä mielessä luova työskentely ihmissuhteiden äärellä ei voi olla täysin riippumatonta, hallitsematonta tai vapaamuotoisesti ohjautuvaa.

8.3 Jatkotutkimus ja kehittäminen

Jatkon kannalta voisi olla kiinnostavaa tutkia menetelmää erityyppisissä sovelluksissa, joissa osallistujien prosessit kulkevat erilaisissa sykleissä esimerkiksi pidemmällä aikavälillä. Työyhteisön erillinen kurssi voimauttavasta valokuvasta varmistaisi osaltaan ohjaajien valmiudet tukea perheiden prosessia. Pohtimisen arvoista olisi myös se, kannattaisiko valokuvatyöskentely aloittaa nuorten kanssa jo aiemmin esimerkiksi omaohjaajaajalla. Tällöin heille olisi perheprojektin alkaessa ehtinyt jo muodostua käsitys siitä, mitä yhteiseltä prosessilta voisi odottaa. Toisaalta juuri se, että kaikki olivat samanaikaisesti vertaisprosessissa, teki työskentelystä aitoa ja vahvaa. Ohjaajat asettivat itsensä samalle viivalle ja haavoittuviksi. Kokemus uuden äärellä olemisesta oli kaikille yhteinen.

Työhön liittyvät kehittämisnäkökulmat suuntautuvat usein muun muassa ammatilliseen kasvuun, erilaisiin työmenetelmiin sekä asiakastyön prosesseihin. (Reijonen 2005, 10–11, 13–14.) Pohdimme yhdessä työntekijöiden kanssa, kuinka voimauttavan valokuvan menetelmää voisi vakiinnuttaa laajemmin osaksi perustyötä ja koko työyhteisön pääomaa. Voimauttavan valokuvan käyttöä ajatellen voisi olla jatkossa mielekästä tutkia, mitä taidelähtöisten työmenetelmien juurruttaminen osaksi lastensuojelun perhetyön käytäntöjä edellyttää.

Jatkotutkimukseen nostaisimme myös osallisuuden näkökulman. Kuinka osallisuus lopulta toteutuu tämän tyyppisessä projektissa? Pohdimme työntekijöiden kanssa, kuinka kiireessä ja miten osallistujat lähtivät prosessiin. Lähtivätkö nuoret mukaan omasta mielenkiinnosta tai esimerkiksi siten, että nuoren omaohjaaja oli valikoitunut mukaan? Jatkossa voisi tutkia, miten projekti muotoutuu, jos se siihen valikoituu nuoret ja perheet ennen työntekijöitä.

Kiinnostavaa voisi olla omaohjaajan roolin ja merkityksen tutkiminen tällaisessa projektissa. Toisaalta myös omaohjaajuuden vahvistaminen voimauttavan valokuvatyöskentelyn kautta voisi olla mielenkiintoinen näkökulma aiheeseen. Nuori sekä perhe, jotka jäivät projektista pois, olivat prosessissa ilman omaohjaajaa. On vaikea arvioida, oliko sillä merkitystä. Juuri tämän ryhmän kohdalla olisi myös kiinnostavaa tietää, mitä prosessista jäi käteen, ja miten projektin myötä syntyneet kokemukset ja oivallukset ovat vaikuttaneet työhön, elämään ja ihmissuhteisiin prosessin jälkeen.

Haastattelimme Miina Savolaisen prosessin loputtua. Asiantuntijana hän nosti muutamia pilotoinnissa huomioituja, toiminnan rakenteeseen liittyviä kehittämisenäkökulmia.

” - Kertojen rakenteita muuttaisin niin ett’ siinä ois enemmän sitä toiminnallisuutta heti ett’ ei heti mee ihan niin herkäks.” (Savolainen 2015)

Pilotissa havaittiin, että ensimmäiselle kerralle tarvittiin enemmän iloa ja huumoria sisältäviä harjoituksia, jotta herkkyys ei hämmennä nuoria liikaa. Työpajan pehmeä tunnelma herättää mukana olevissa tunteita. Jos tunnetason turvallisuutta ei kuitenkaan ole riittävästi, on tunteminen pelottavaa ja vaarallista. Käytännössä esimerkiksi harjoitus yhteiskuvasta tai oman kuvaesityksen tekeminen voisivat olla toimivia vaihtoehtoja jo ensimmäisessä työpajassa. Prosessin muovaaminen ryhmän tarpeisiin kuuluu myös työtöteeseen; sama sapluuna ei toimi kaikille. Sen sijaan mukana olijoiden täytyy kokea, että yhdessä tutkittavat teemat nousevat heidän omasta kiinnostuksestaan. (Savolainen 2015).

Taidelähtöisten menetelmien käyttö näyttäisi moninaistuvan lasten ja nuorten parissa. Pyrkimys lapsen ja nuoren osallisuuden vahvistamiseen on tuonut tarpeen kehittää uudenlaisia väyliä kuulla lapsen ääni - yksilöiden erilaisuus huomioiden. *”Taidelähtöisten menetelmien soveltaminen ja juurruttaminen lastensuojeluun liittyy monella tapaa meillä olevaan paradigmanmuutokseen, jossa painottuvat vahvasti lapsen ja nuoren osallisuus”*. (Känkänen, 2013, 32.) Jotta lapsi voi kokea voivansa vaikuttaa elämäänsä, täytyy hänen ensin oppia tunnistamaan tarpeensa ja toiveensa. (Känkänen, 2013, 68.) Monikerroksisessa perheprojektissa näkyvät itsetutkiskelun sekä -arvostuksen elementit.

LÄHTEET

Aalto-yliopisto. Palvelujen tuottamisen käsikirja. Refleksiivisyyden taustaa. Luettu 20.4.2016. Saatavissa: http://palveluntuotteistaminen.fi/?page_id=179

Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo, M. & Korhonen, P. (toim.) 2007. Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Bardy M., Haapalainen R., Korhonen P. ja Isotalo M. (toim.). 2007. Taide keskellä elämää. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi: Opas varhaisista dialogeista. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Luettu 11.02.2016. Saatavissa: http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. 2009. (toim.) Valokuvan terapeutinen voima. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Heino, T. & Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyksiä. Helsinki: Stakesin monistamo.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Valopaino Oy. Luettu 19.04.2016. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Porvoo: Bookwell Oy.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä - Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Katajainen A., Lipponen K. & Litovaara A. 2003. Voimavarat käyttöön. Hyvää oloa ja onnellisuutta. 2. painos. Helsinki: Duodecim.

Koponen, T. & Linna, M-R. 2014. ”Kaksoiserikoiselämää”: Tunteet tuulemaan ja Keinu keinumaan lastensuojelun perhehoidossa. Opas Keinu-ajattelu- ja toimintamallista. Jyväskylä: Perhehoitoliitto ry.

Kuikka, S. 2015. Empowering Photography – One Student’s Perspective. Teoksessa: See me! Multicultural encounters with creative methods. Edited by Ulla-Maija Koivula and Sanni Kuikka. Luettu 15.5.2015. Saatavissa: <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/B/79-See-Me.pdf>

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Vastapaino.

Kurki, L. 2011. Sosiokulttuurinen innostaminen yhteistyönä. Teoksessa: Ruuskanen, M. & Savolainen K. & Suonio, M. (toim.). Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. EU: Unipress.

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy. Luettu 14.5.2015. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1

Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) 2007. Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lavikainen, M., Puustinen-Korhonen & Ruuskanen. (toim.) 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Luettu 18.10.2015. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Lehtonen, P. 2008. Voimauttava video: asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Linna, M-R. 2014. Keinu: Voimaannuttavat taidemenetelmät osaksi lastensuojelun perhehoidon tukitoimia 2012-2014 –hankkeen loppuraportti. Perhehoitoliitto ry. Luettu 20.5.2016. Saatavissa: <http://www.perhehoitoliitto.fi/files/823/loppuraportti.pdf>

Mattila K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen: arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Möller, S. 2005. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) 2005. Teoksessa: Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja. Luettu 20.3.2016. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf

Mönkkönen Kaarina, 2007. Vuorovaikutus: Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Pesonen, A. 2006. Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä. Teoksessa Helminen, J. (toim.). Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: WS Bookwell Oy.

Purhonen, E. & Raivio, J. 2013. Lapsen itsetunnon tukeminen tarinallisilla menetelmillä: Havainnoja toiminnallisesta ryhmästä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Putous, M. 2013. Voimauttava valokuvaus. Luento. Syksy 2013. Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampere.

- Pyhäjoki, J. 2005. Dialogisuus auttamistyön verkostoissa. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) 2005. Teoksessa: Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Pösö, T. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa: Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.
- Rautanen, M. & Kiviranta, H. 2014. "Ehkä varmuutta siihen, että etti niitä omia hyviä puoliaan ja sitten oikeesti niinku uskaltaa tavallaan toteuttaa niitä unelmia" - Valokuva-työskentelyä lastensuojelun avohuollossa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Reijonen, M. 2005. "Mitä työtä se perhetyö oikein on?" – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) 2005. Teoksessa: Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Repo, M. 2014. Voimauttava valokuvaus. Luento. Syksy 2013. Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampere.
- Ruuskanen, M. & Savolainen K. & Suonio, M. (toim.) 2011. Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. EU: Unipress.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Sisällönanalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 1.4.2016. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemahaastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 1.4.2016. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 15.4.2016.
- Sava, I. & Vesänen-Laukkanen, V. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa: "Taiteeksi tarinoitu oma elämä". Jyväskylä: PS-kustannus.
- Savolainen, M. 2004. Maailman ihanin lapsi – valokuva perheessä. Teoksessa: Piironen, L. (toim.). Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY.
- Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. The loveliest girl in the world. Helsinki: Blink Entertainment Oy.
- Savolainen, M. 2014. Valokuvan voimaa. Suomi: Yle Teema. Saatavissa: <http://areena.yle.fi/1-2121365>
- Savolainen, M. Luettu 10.2.2015. Voimauttavan valokuvan menetelmä. Saatavissa: <http://www.voimauttavavalokuva.net/miina.htm>
- Savolainen, M. 2015. Taustamateriaalia ja ohjeita työntekijöille. Sähköpostiviesti. miina.savolainen@kolumbus.fi. Luettu 10.2.2015.

Savolainen, M. 2015. Voimauttavan valokuvan perheprojekti: matkalla kohti vastavuoroisempaa ja rakkaudellisempaa näkökulmaa. Kooste projektista tähän asti. Sähköposti. miina.savolainen@kolumbus.fi. Luettu 16.4.2015.

Savolainen, M. 2015. Empowering Photography: Participating in Someone Else's World. Suomenkielinen käsikirjoitus "Voimauttava valokuva: Toisen ihmisen maailmaan osallistuminen." Teoksessa Green Studio: Ekotaideterapia-artikkelikokoelma. Nova Science Publisher.

Savolainen, M. 2015. Puhelinhaastattelu 1.10.2015. miina.savolainen@kolumbus.fi.

Savolainen, M. 2015. Puhelinhaastattelun muistiinpanot. Sähköpostiviesti. miina.savolainen@kolumbus.fi. Luettu 11.11.2015.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Sopivaa tukea oikeaan aikaan: Hallituksen kärkihanke uudistaa lasten ja perheiden palvelut. Luettu 14.4.2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Luettu 11.4.2016. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Perhetyö. Luettu 17.9.2016. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Taidelahtoiset menetelmät. Luettu 4.2.2016. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuollon muodot. Luettu 17.3.2016. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>

Tyrväinen, J. 2015. Voimauttava valokuvaus transnuoren minäkuvan tukena. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Uusimäki, M. 2005. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Teoksessa: Voimaa perhetyöhön – Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Juva: Bookwell Oy.

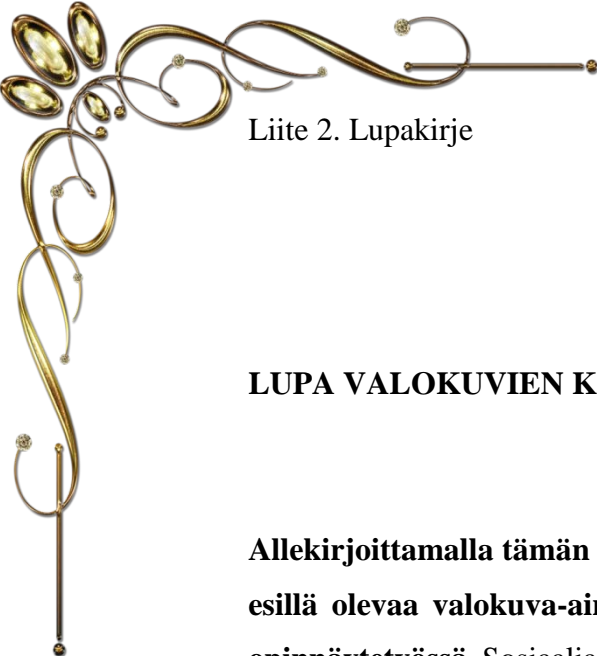
Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.) 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

Liite 1. Sisällön analyysi

Sitaatti	Teema	Yläkäsite
<p>”et sit kun niitä omii henkilökohtasii valokuvii on lähteny katsomaan niin sit tavallaan niinku lähteny pyörähtään myös jotain omaa ajatusprosessiaki sen myötä liikenteeseen...”</p> <p>”et tietyllä tavalla niinku löytäis sitä – sais itselensäkin sitä toista tasoa vähän”</p> <p>”sit – nii – et se positiivisuus lisää positiivisuutta. Se on mun mielestä näkyny monessa asiassa. Mä en tiä kuinka näkyvästi mut ainakin omakohtaisesti”</p>	Omakohtainen prosessi	SISÄISET PROSESSIT
<p>”epäilin että, että ei olla neljän perheen kanssa enää tässä vaiheessa”</p> <p>”olishan se tosi makeeta jos kaikki perheet olis tosi ylpeitä siitä et ovat tehneet sen prosessin.”</p> <p>”alkujaan ehkä ajattelin et se olisi enemmän tämmöstä ulkokohtaisempaa, mekaanisempaa”</p> <p>”kyllä odottaa sitä loppua että kaikki vois olla ylpeitä, sekä me että perheet.”</p>	Prosessiin liittyvät toiveet ja odotukset	
<p>”tulee semmosi niinku työn mukaan tuomia raja-aitoja eteen ja sit täytyy niinku tehdä harkintaa siinä, et mis määrin on sit valmis tuomaan sitä omaa prosessiansa, mikä etenee, niinku näyttille koska sitä ehkä näkee sellaset ihmiset, joille ei halua näyttää sitä puolta omasta ittestään. Et on halunnu ylläpitääkin jotain sellasta työminää.”</p> <p>”ainakaan vielä ei oo must tuntunu et oltais menty minkään rajan yli. Et vielä ollaan pysyty suhteellisesti mun mukavuusalueellani.”</p> <p>”no mä mietin että varmaan ite osas jo rajata sen oman et mitä totanoini avaa ittestään”</p> <p>”mä ajattelen että siinä on kuitenkin niin vapaat kädet rajat sitä, et mitä näyttää”</p>	Ammatilliset rajat	

<p>”ja suhteessa vaikka tietyn nuoren äitiin... on tullu semmosta ihan uudenlaista näkökulmaa.”</p> <p>”ja huomasin haasteena sen, et mitkä oli mun omat mielipiteet niinku yhden sitä porukkaa, sitä perhettä kohtaan, niin sitten että, et yritti siihen ottaa sen kellumisen ja lempeyden katsoa sitä ja ajatella et se on enemmänki sille lapselle tärkeitä se homma, ja sitte poistaa ne omat ennakoluulot niinku siitä”</p> <p>”että pystyis jättään ne ennakkoajatukset sivuun...se olis monessa tilanteessa itselle ja sille nuorelle tai perheelle hyväks”</p>	Suhtautumistavat	
<p>”- ettei tartte aina olla niin tilanteen herrana vaan voi olla vaan ja kattoa mitä sieltä tulee. se on kyllä tosi tärkeitä tossa arjessa. ja sit kun sitä voi hyödyntää ihan omassakin arjessaan.”</p> <p>”tää lähti enemmän niin et tehdään tää näiden perheiden takia tietysti ja nuorten takia mut et se lähtee tulemaan myös meihin... se niinku siirtyy luontaisesti meihinkin.”</p>	Henkilökohtainen taso	

Liite 2. Lupakirje

LUPA VALOKUVIEN KÄYTTÖÖN OPINNÄYTETYÖSSÄ

Allekirjoittamalla tämän dokumentin annan suostumukseni hyödyntää näyttelyssä esillä olevaa valokuva-aineistoani Elina Vettenrannan ja Hanna-Kaisa Vasaman opinnäytetyössä. Sosiaalialan opinnäytetyö on tutkimus voimauttavan valokuvatyöskentelyn projektista. Valokuvia käytetään täysin nimettömänä. Kuvassa esiintyvän henkilön yksityisyyttä kunnioitetaan siten, ettei kirjoitetussa tekstistä ole viitteitä projektiin osallistuneiden henkilöllisyydestä. Havainto- ja haastatteluaineistojen pohjalta kirjoitettua tekstiä ei yhdistetä henkilökohtaisiin tai yksityisiin asioihin. Opinnäytetyö kirjoitetaan anonymiteettiä suojellen. Valokuvien käytön tarkoitus on havainnollistaa tutkimuksen tuloksia sekä inspiroida lukijoita kokemaan valokuvan voima.

Tampereella 17.9.2015

Allekirjoitus ja nimenselvennys:

Liite 3. SWOT-analyysi

	VAHVUDET	HEIKKOUEDET
Sisäiset		
	MAHDOLLISUUDET	UHKATEKIJÄT
Ulkoiset		

(Opetushallitus 2015. SWOT-analyysi. Taulukko 4. Esimerkki SWOT-analyysistä.)

Liite 4. Kollaasi: Hanna-Kaisa

Liite 5. Kollaasi: Elina

